

Institutionen för tematisk utbildning och forskning - ITUF
Campus Norrköping

En sfär av mänskliga rättigheter

- om mångfald och (o)likheter
i svenska Amnesty

Helena Gunnervall

Magisteruppsats från Utbildningsprogrammet för Samhälls- och kulturanalys

ISRN: LiU-ITUF/SKA-D--05/06--SE

Linköpings universitet

Linköpings universitet, Campus Norrköping, 601 74 Norrköping

En sfär av mänskliga rättigheter

- om mångfald och (o)likheter i svenska Amnesty

Helena Gunnervall

Handledare: Sabine Gruber

D-uppsats år 2005

ISRN: LiU-ITUF/SKA-D—05/06--SE

Linköpings universitet

Institutionen för tematisk
utbildning och forskning

	Institution, Avdelning Department, Division Institutionen för tematisk utbildning och forskning Samhälls- och kulturanalys	Datum Date 2005-06-07
Språk Language ☒ Svenska/Swedish ☐ Engelska/English	Rapporttyp Report category ☐ AB-uppsats ☐ C-uppsats ☒ D-uppsats ☐ Examensarbete ☐ Licentiatavhandling ☐ Övrig rapport	ISRN LIU-ITUF/SKA-D--05/06—SE ISSN ISBN Handledare Sabine Gruber
URL för elektronisk version http://www.ep.liu.se/exjobb/ituf		
Titel En sfär av mänskliga rättigheter - om mångfald och (o)likheter i svenska Amnesty Title A sphere of human rights - diversity and (dis)similarity in Amnesty in Sweden		
Abstract <p>The focus of this study is the concept of <i>diversity</i> and the movement of Amnesty International in Sweden. The starting-point of the study is partly the unproblematic and positive way of referring to diversity in Swedish working life and the public debate and partly the decision taken by Amnesty in Sweden to introduce a “diversity-policy” in the association.</p> <p>The aim of the study is expressed in two steps: firstly, my aim is to analyse the understanding of Amnesty as an organisation, expressed by active Amnesty-members in Sweden. Secondly, my aim is to analyse the understanding of diversity, expressed by the members, and the way this understanding refers to the movement of Amnesty in Sweden. The empirical material is primarily based upon qualitative in-depths interviews with six active Amnesty-members. Social constructionism is used as a theoretical frame of reference and concepts as <i>ethnicity</i>, <i>culture</i>, <i>multiculturalism</i> and <i>categorizing</i> are essential in the study and used as theoretical tools in the analysis.</p> <p>The main results are that the image of Amnesty and its members given in the interviews, is, in principle, exclusively positive, giving no space for a discussion of discrimination in the organisation. The understanding of diversity is based upon a conception of <i>representation</i> of different categories of people, such as “men”, “women”, “immigrants”, “non-academics” etc. The unproblematic way of speaking of diversity run the risk of strengthen the conception of “difference” based upon different categories of people, not individuals.</p>		
Nyckelord: Amnesty International, mångfald, olikheter, socialkonstruktionism, diskurs, etnicitet, kultur Keywords: Amnesty International, diversity, difference, social constructionism, discourse, ethnicity, culture		

Förord

Jag skulle vilja rikta ett stort tack till de medlemmar inom svenska Amnesty som har möjliggjort denna uppsats genom att dela med sig av sina åsikter, tankar och funderingar! Tack också till mina kontaktpersoner på svenska Amnesty! Jag vill också rikta ett stort och varmt tack till min handledare Sabine Gruber för all hjälp och goda råd i uppsatsarbetet. Tack för ditt engagemang, din entusiasm och ständiga ”tillgänglighet”, det har varit guld värt! Tack också till Johanna Lind för all uppmuntran och hjälp under arbetets gång! Tack för alla timmar på Spetsen, alla stöttande telefonsamtal och otaliga genomläsningar av texten! Ett sista varmt tack vill jag rikta till Markus, mamma, pappa och Frida för all uppmuntran och allt stöd i uppsatsarbetet!

Helena Gunnervall
Norrköping, maj 2005

Innehåll

I. INLEDNING	1
BAKGRUND	1
<i>Amnesty i världen</i>	1
<i>Mångfald som lönsamhet och rättvisa</i>	3
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
DISPOSITION	5
FORSKNING INOM MÅNGFALDSFÄLTET	5
II. TEORETISKA OCH METODISKA UTGÅNGSPUNKTER	6
SOCIALKONSTRUKTIONISM SOM PLATTFORM	6
TEORETISKA BEGREPP	7
<i>Kultur och mångkulturalism</i>	7
<i>Etnicitet</i>	9
<i>Kategorisering och stereotypisering</i>	10
KVALITATIVT METODARBETE	10
<i>Den kvalitativa intervjun</i>	10
<i>Från idé till färdig produkt</i>	11
<i>En reflexiv ansats</i>	15
<i>Kunskapsproduktionens genomskinlighet</i>	15
<i>Etiska reflektioner</i>	16
III. AMNESTY OCH MÅNGFALDEN	16
BILDEN AV AMNESTY	17
SPECIELL MEN INTE SPEKTAKULÄR	17
INTE PLATS FÖR ALLA	18
<i>"Alla är välkomna"</i>	18
<i>Språkets och bakgrundens betydelse</i>	20
DEN TYPISKA MEDLEMMEN	22
<i>"Av en viss karaktär"</i>	22
<i>Inga "typiska invandrare"</i>	23
(O)LIKHETENS BETYDELSE	27
HETEROGENITET EFTERFRÅGAD	27
VARIATION OCH KULTURELL BLANDNING	30
EN FRÅGA OM REPRESENTATION OCH LÖNSAMHET	33
FÖRSTÅELSE AV DISKRIMINERING	36
<i>"Det borde inte förekomma"</i>	36

<i>”Det tror jag säkert att det förekommer”</i>	37
IV. RESERVERAD MÅNGFALD	38
TAL I ETT OLIKHETSPARADIGM	38
LITET UTRYMME FÖR DISKUSSION	40
EN NY STRATEGI	41
EPILOG	44
SAMMANFATTNING	45
REFERENSER	47

*”Utan likhet kan det inte heller existera skillnad.
Ty utan likhet finns det inte någon plattform
varifrån jämförelse kan göras.”*

Thomas Hylland Eriksen (2004)

I. Inledning

Samhällsklimatet i Sverige idag är mångfaldspositivt. Formulering av mångfaldsarbete, mångfaldsplaner och mångfaldspolicy är något som ligger väl i tiden och ett företag eller en arbetsorganisation som tänker i termer av mångfald anses vara nytänkande, framåtsträvande och icke-diskriminerande. Många mångfaldsförespråkare menar att man har ”kommit långt” i USA med mångfaldsarbetet och en lärdom som dras i svenskt arbetsliv från detta är att olikheter, baserade på sociala kategoriseringar såsom kön, ålder och etnicitet, är en stor tillgång. De allra flesta är överens om mångfaldens positiva effekter och parollen lyder ”mångfald berikar!”.

Denna magisteruppsats problematiserar den positiva och okritiska syn på mångfald som präglar den offentliga debatten i Sverige idag med utgångspunkt från en specifik organisation - den svenska sektionen av Amnesty International. Mot bakgrund av intervjuer med aktiva medlemmar inom svenska Amnesty vill jag visa på hur uppfattningar och föreställningar kring mångfald och (o)likheter kan analyseras och förstås. Min förhoppning är att visa på komplexiteten i den, till synes, uteslutande positiva syn på (o)likheter som mångfaldsvisionen bygger på. Innan syfte och frågeställningar preciseras vidare vill jag ge läsaren en bakgrund till svenska Amnesty som rörelse och en kort bakgrund till de influenser som har påverkat den förståelse av mångfald som är dominerande i den offentliga debatten i Sverige idag.

Bakgrund

Amnesty i världen

Mänskliga rättigheter i fokus

Amnesty International bildades i London 1961 och är idag världens största människorättsorganisation med mer än 1 500 000 medlemmar, representerade i över 140 länder (Amnesty 2004:15). Rörelsen är politiskt, religiöst och ekonomiskt obunden vilket innebär att den inte tar ställning i politiska frågor, inte värderar religiösa uppfattningar eller tar emot ekonomiska bidrag från regeringar. Dess vision är ”en värld där varje människa åtnjuter alla de rättigheter som ingår i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna” (Amnesty 2004:20). Åtagandena innebär således att arbeta för människor som fångas för sina åsikters skull, som fysiskt eller psykiskt kränks av politiska skäl eller som utsätts för systematisk diskriminering p.g.a. politiska eller religiösa åsikter, kön, sexuell läggning eller etnisk tillhörighet (Amnesty 2004:20).

Den svenska sektionen är ett av de nätverk av medlemmar, grupper och anställda som finns i 58 länder i världen. Den bildades 1964 och är idag en av världens största sektioner med ca: 57 000 medlemmar. Årsmötet är sektionens högsta beslutande organ och den förtroendevalda styrelsen fattar beslut om arbetet i sektionen. Det praktiska arbetet på sektionsnivå bedrivs av sekretariatet som består av drygt 20 anställda, frivilliga och praktikanter. Sektionen består av samordnare med specifik kompetens inom vissa områden - såsom olika geografiska områden - ,

specialgrupper - som är uppdelade i olika teman såsom ”fackliga gruppen” och ”kvinnorättsgruppen” -, medlemsgrupper och enskilda aktivister. Sektionen utgörs främst av medlemsgrupperna som idag är runt 230 stycken (Amnesty 2004:32 ff).

Genom enskilda människors påverkan, och utan politisk och ekonomisk makt, vill Amnesty International arbeta för en värld utan orättvisor genom att utöva påtryckning på makthavare, främst genom brevskrivning, att sprida information om mänskliga rättigheter och att samla in pengar till arbetet (Amnesty 2004:42). I inledningen till *Handbok för aktiva Amnestymedlemmar*, en skrift som riktas till såväl gamla som nya medlemmar, skriver generalsekreterare Carl Söderbergh om Amnestys viktiga roll i världen.

Amnesty är och förblir en nödvändig reaktion mot den avskyvärda och omänskliga behandling av människor som alltför många regimer gör sig skyldiga till. Man kan inte hoppas fram en bättre värld. Medkänsla med världens förtryckta räcker inte heller. Det är konkret handling som räknas (Amnesty 2004:1).

Svenska Amnestys mångfaldssatsning

På svenska Amnestys årsmöte 2003 togs ett beslut om att ett mångfalds- och jämställdhetsperspektiv skulle införas med syfte att genomsyra hela den svenska sektionens organisation och verksamhet. För att göra detta möjligt tillsattes en uppdragsgrupp för att utreda hur organisationen ska kunna arbeta aktivt med jämställdhet och mångfald, vilket resulterade i en rapport till styrelsen i mars 2005 med praktiska rekommendationer kring dessa frågor. Rapporten bygger på statistik från den svenska sektionens medlemsregister samt enkät- och intervjufrågor som ställts till gruppmedlemmar inom sektionen (Protokoll ORG 54/002/2005). I rapporten slås bl.a. fast att den svenska sektionen har ett underskott av män, att inget aktivt arbete kring mångfald och jämställdhet bedrivs för närvarande samt att det finns ett engagemang och intresse bland medlemmarna för dessa frågor (Protokoll ORG 54/002/2005). Rapporten, som är ett internt dokument riktat till svenska Amnestys styrelse, resulterade i man på årsmötet i maj 2005 tog beslut om en mångfaldspolicy som ska gälla för hela den svenska sektionen.¹

Att svenska Amnesty vill satsa på mångfald inom den egna sektionen är ett initiativ som ligger ”väl i tiden”. Diskussionen om mångfald, främst i arbetslivssammanhang, har blossat upp de senaste åren och idag förekommer begreppet flitigt i såväl mångfaldsplaner som i kompetensutvecklingsplaner och i integrationspolitiska sammanhang. Att det råder en viss oklarhet kring mångfaldsbegreppet, och att olika förespråkare menar olika saker, har bidragit till den förvirring som ofta förknippas med mångfald. Många frågar sig *vilken slags* mångfald det är man egentligen talar om. Är det etnisk mångfald eller är det en jämn blandning av män och kvinnor som man vill åstadkomma, eller kanske både och? Eller är det en blandning av människors olikheter, baserade såväl på kön som på etnicitet, ålder, sexuell läggning, funktionshinder, utbildningsbakgrund etc., som man eftersträvar? En kort bakgrund till de

¹ Se epilög för närmre förklaring.

inflenser som har spelat roll för hur mångfaldsbegreppet förstås i Sverige idag, i olika sammanhang, ska tecknas nedan.

Mångfald som lönsamhet och rättvisa

Den mångfaldsmodell som ofta förespråkas idag, främst i arbetslivssammanhang, är influerad och präglad av det amerikanska konceptet *diversity management* som, enligt förespråkarna, har nått stora framgångar i USA (de los Reyes 2001:180). Den amerikanska mångfaldsmodellen bygger på tanken att olikheter mellan människor ger exempelvis ett företag eller en arbetsorganisation fördelar och gör den mer konkurrenskraftig. Tanken är att man, genom ett tillvaratagande av människors olikheter baserade på kön, ålder, etnicitet, utbildning, handikapp, civilstånd etc., gör en arbetsstyrka bättre rustad för att genom samarbete nå organisationens mål (Skog 1996:3). Inspirationen från den amerikanska mångfaldsvisionen har, enligt ekonomihistorikern Paulina de los Reyes, bidragit till ett nytt sätt att se på olikheter mellan människor, eller snarare blandningen av dessa olikheter, i svenskt arbetsliv i termer av lönsamhet (de los Reyes 2001:179). De los Reyes menar också att anledningen till det stora svenska intresset för USA:s framgångsrika mångfaldsstrategier är det faktum att det faktiskt förekommer diskriminering på etniska grunder i det svenska arbetslivet (de los Reyes 2001:180).

I Integrationsverkets skrift *Mångfald som verksamhetsstrategi* definieras mångfald som ”den mosaik av olika bakgrunder, religioner, etniska tillhörigheter, åldrar, kön, sexuella läggningar, funktionshinder, värderingar och andra skillnader som finns representerade inom och runt en organisation” och de konstaterar att svenska företag såväl som myndigheter under senare år alltmer börjat arbeta med *diversity management* (Integrationsverket 2001:10). Att arbeta med mångfald innebär, menar de, att ”värdera och tillvarata mångfalden bland organisationens medarbetare, kunder, leverantörer och andra intressenter i samhället” (Integrationsverket 2001:10). Vidare menar de att mångfaldsarbetet syftar till att skapa en icke-diskriminerande och inkluderande arbetsorganisation.

Vid sidan om influenserna från det amerikanska lönsamhetskonceptet har mångfaldsbegreppet kommit att spela en stor roll i integrationspolitiska sammanhang i Sverige. I den proposition som ligger till grund för den nya integrationspolitiken i Sverige i slutet av 1990-talet - *Sverige, framtiden och mångfalden - från invandrapolitik till integrationspolitik* - lanserades mångfald som ett komplement till integration (Integrationsverket 2004:24). I propositionen (1997/98:16) slås fast att den fokusering som tidigare riktats mot invandrare som grupp hade resulterat i en gränsdragning mellan ”vi” och ”dom” och att invandrarskap starkt hade förknippats med ett ”annorlundaskap” (1997/98:16:17 ff). Den nya strategin som föreslogs var integration, något som skulle stå som kontrast till assimilation, och detta var en process som skulle beröra hela befolkningen, inte bara invandrarna. I propositionen beskrivs också att regeringen allt mer börjat tala om ”samhällets mångfald” istället för ”mångkultur” eftersom ”begreppet mångkultur laddats med så många och olika innebörder (...)” (1997/98:16:19). Mångfald innebär dock inte, påpekas det, bara etnisk mångfald utan också kulturell, religiös och språklig mångfald och syftar på ”alla

de livserfarenheter som landets invånare har, av vilka somliga är förvärvade utanför Sveriges gränser” (1997/98:16:16).

I integrationspolitiska sammanhang har mångfaldsbegreppet - trots regeringens uttryckta ambition till ett ”bredare” begrepp - starkt förknippats med etnisk och kulturell mångfald, något som påverkat den offentliga debatten om mångfald till att fokusera särskilt på detta. De los Reyes (2001) konstaterar att svenska myndigheter och andra förespråkare främst har lanserat mångfald som en strategi för att förhindra diskriminering av människor med utländsk bakgrund på arbetsmarkanden. Andra ”grupper”, baserade på sociala kategorier såsom kön, ålder och funktionshinder, har fått en plats i den offentliga diskursen först på senare tid (de los Reyes 2001:178).

Att det råder en oklarhet kring vad mångfald innebär är tydligt. En omständighet som bidrar till denna oklarhet är att det både är ett deskriptivt och normativt begrepp - att det säger något om hur samhället *är* men samtidigt hur det *borde* vara (red. Westin. 2001:12). I propositionen 1997/98:16 konstateras att många forskare ofta inte vill ge mångfald en normativ innebörd, utan förstår begreppet snarare bara som något som avser hur en viss befolknings sammansättning ser ut. Detta säger dock inget vidare om hur staten och samhället ”skall förhålla sig till mångfalden” (1997/98:16:18). Deskriptiv mångfald är därför, menar författarna, ett utgångsläge för normativ mångfald och konkret mångfaldsarbete (1997/98:18 ff).

I rapporten *Den kommunala sektorn som förebild* diskuteras statliga styrdokument kring mångfald, såsom ovan nämnda proposition, och det konstateras att dessa innehåller både kvantitativa och kvalitativa aspekter (Integrationsverket 2004:31). Kvantitativa mål handlar till stor del om representation, att den ”mångfald” som finns i samhället även ska speglas i arbetslivet. Kvalitativa mål handlar snarare om attitydförändringar och egenskaper såsom tolerans och acceptans (Integrationsverket 2004:30). I rapporten lyfts också två olika argument fram som brukar återkomma i diskussionen om mångfald - nytta och rättvisa. Nyttواسpekten har, skriver författarna, sin grund i det amerikanska lönsamhetskonceptet *diversity management* medan rättviseaspekten är det som ”väger tungt” i Sverige. I ovan nämnda proposition är den sistnämnda aspekten central, då man menar att mångfald måste utformas med utgångspunkt i demokratiska värden, men nyttواسpekten är där inte heller obefintlig (Integrationsverket 2004:32).

Retoriken om mångfald i svenskt arbetsliv är både influerad av det amerikanska konceptet *diversity management* och av den fokusering på etnisk mångfald som gjorts i integrationspolitiska sammanhang. Detta har resulterat i att talet om mångfald i Sverige idag i mångt och mycket handlar om, som de los Reyes konstaterar, att ”öppna dörrarna för invandrarna” (de los Reyes 2001:170). Jag har, mot bakgrund av den fokusering på etnisk och kulturell mångfald som präglar mångfaldsretoriken i Sverige idag, valt att särskilt lägga fokus på etniska och kulturella aspekter av förståelsen av mångfald i denna uppsats.

Syfte och frågeställningar

Fokus för denna uppsats är uppfattningar om och föreställningar kring (o)likheter. Syftet kan formuleras i två steg: som *ett första steg* vill jag analysera uppfattningar och föreställningar om svenska Amnesty som organisation, och om dess medlemmar, som aktiva medlemmar inom rörelsen ger uttryck för. Som *ett andra steg* vill jag - med särskilt fokus på etniska och kulturella aspekter - analysera hur mångfald förstås av de intervjuade medlemmarna och hur de relaterar denna förståelse till den svenska sektionen av Amnesty International.

Centrala frågeställningar är; Vilken bild av svenska Amnesty förmedlas av intervjuade aktiva medlemmar inom rörelsen? Hur förstår och förhåller sig de intervjuade till begreppet mångfald? Hur uppfattar de mångfald och diskriminering i relation till svenska Amnesty?

Disposition

Som en avrundning på uppsatsens första del följer nu ett kort avsnitt som behandlar relevant forskning inom mångfaldsfältet. Därefter presenterar jag mina teoretiska och metodologiska utgångspunkter, socialkonstruktionismen som teoretisk referensram beskrivs, centrala teoretiska begrepp resoneras kring och det kvalitativa intervjuarbetet diskuteras. Analysen som därefter följer är strukturerad i två delar: "Bilderna av Amnesty" och "(O)likhetens betydelse". Centrala teman för uppsatsen - mångfald, (o)likheter och svenska Amnesty - diskuteras avslutningsvis vidare i uppsatsens sista del.

Forskning inom mångfaldsfältet

Forskning inom mångfaldsfältet är inte av stor omfattning och de los Reyes konstaterar att mångfaldsbegreppet överhuvudtaget inte skapats i den akademiska diskursen, utan är något som snarare har formats av visioner och värderingar (de los Reyes 2001:177). Det finns dock en utbredd forskning kring bl. a. etnicitet och genus - några av de sociala kategoriseringar som i mångfaldsdiskursen till stor del utgör mångfaldens "beståndsdelar". Jag har valt att begränsa mig till att presentera tre studier, kännetecknade av ett kritiskt perspektiv.

De los Reyes (2001) har analyserat diskursen kring mångfald i såväl den vetenskapliga forskningen som i den offentliga debatten och ställer sig kritisk till ett oreflekterat implementerande av mångfaldsstrategier. Intentionen med hennes analys är, menar hon själv, att "dekonstruera de budskap, berättelser och tolkningar som kan utläsas av de uppfattningar om olikheter som förmedlas genom den akademiska forskningen och i den offentliga debatten" (de los Reyes 2001:188). Mångfaldsidén rymmer, menar hon, många farliga fallgropar trots sitt positiva och till synes oproblematiske budskap. Fokuserandet och uppvärderandet av olikheter som präglar talet om mångfald riskerar att "låsa fast" individer i statiska kategorier och risken att essentialisera olikheter - att förknippa olika egenskaper med vissa *kategorier* i stället för *individer* - är stor (de los Reyes 2001:175).

Katarina Mattson (2001) har studerat den diskursiva kamp om hur skillnader i arbetslöshet mellan invandrade och infödda personer förklaras i den politiska debatten och i medias rapportering under perioden 1996-1999. Vid sidan om den diskursiva kamp som utspelar sig mellan en diskrimineringsdiskurs och en kompetensbristdiskurs under perioden konstaterar Mattson att det som formulerats mest enhetligt och är vanligast förekommande är diskursen om etnisk mångfald i arbetslivet (Mattson 2001:80). Det största argumentet för införande av mångfaldsstrategier är, enligt Mattson, att invandrare med annan kulturell bakgrund är en outnyttjad resurs som kan tillföra mycket till näringslivet (Mattson 2001:81). Mattson menar att det som är problematiskt med mångfaldsdiskursen är dess fokus på framtiden som något enbart positivt och konstruktivt utan att vila på en analys av vilka faktorer det är som gör att många personer med utländsk bakgrund har svårt att komma in på arbetsmarknaden (Mattson 2001:81). Mattson och de los Reyes är överens om att det bakom talet om mångfald döljer sig erfarenheter av diskriminering och orättvis behandling som inte får något utrymme i mångfaldsdiskursen.

En författare som också har problematiserat mångfaldsdiskursen, men inte utgått från ett lika kritiskt perspektiv som de los Reyes och Mattson, är psykologen Leili Falsafi (2004). Hon diskuterar främst mångfald i arbetslivet och menar att mångfald är nödvändigt i ett samhälle men att begreppet måste utsättas för kritisk granskning. Mångfald är ett positivt värdeladdat begrepp som förväntas ge positiva associationer menar Falsafi och ställer sig frågan: vad är det som egentligen är så bra mångfald? (Falsafi 2004:14).

II. Teoretiska och metodiska utgångspunkter

Socialkonstruktionism som plattform

Som övergripande teoretisk referensram har jag valt att använda mig av ett socialkonstruktionistiskt inspirerat perspektiv. Socialkonstruktionismen som fält är omfattande och generellt uttryckt en beteckning på en ansats inom en rad nyare teorier om samhälle och kultur som fått stor genomslagskraft under de senaste decennierna (Burr 1995:1). Vivien Burr visar på komplexiteten i denna breda teoretiska ansats och menar att det inte finns något kännetecken, som ensamt kan definiera en socialkonstruktionistisk position (Burr 1995:2). Hon pekar därför på ett antal premisser som hon menar binder ihop det brokiga fältet. En kritisk inställning till för-givet-tagen kunskap och självklarheter kring hur världen förefaller att vara, är central. Likaså innebär en socialkonstruktionistisk förståelse att vår verklighetsuppfattning aldrig kan vara en spegelbild av en objektiv verklighet eftersom verkligheten bara är tillgänglig för oss genom skapade kategorier. De kategorier som vi människor förstår världen genom behöver inte nödvändigtvis vara uppdelningar som existerar oberoende av vår förståelse (Burr 1995:3).

Som en andra premiss för socialkonstruktionismen pekar Burr på att vår syn på världen och vår kunskap om den alltid är historiskt och kulturellt präglad och att inget sätt att förstå

verkligheten kan hävdas vara mer ”sant” än något annat sätt (Burr 1995:3 ff). Vidare menar hon att socialkonstruktionister ser kunskap som en social process - något som konstrueras i interaktionen mellan människor.

Therefore what we regard as ”truth” (which of course varies historically and cross-culturally) i.e. our current accepted ways of understanding the world, is a product not of objective observation of the world, but of the social processes and interactions in which people are constantly engaged with each other (Burr 1995:4).

En socialkonstruktionistisk position står alltså bakom åsikten att vedertagna ”sanningar” inte är produkter av en objektiv verklighet utan snarare produkter av sociala processer och mänskliga interaktioner. Som en följd av detta karakteriseras också socialkonstruktionismen av ett *anti-essentialistiskt* synsätt. Det finns således ingen ”essens”, menar förespråkare, i människor eller i andra fenomen som är bestämd av ”naturen” och som ”bara är så”.

Ett centralt begrepp i socialkonstruktionistiskt inspirerade perspektiv, som är värt att nämna i sammanhanget, är *diskurs*. Burr menar att: ”A discourse refers to a set of meanings, metaphors, representations, images, stories, statements and so on that in some way together produce a particular version of events” (Burr 1995:48). En diskurs kan alltså förstås som ett *visst sätt* att tala om och förstå världen, eller en del av den, som är strukturerat i ett mönster av bilder, berättelser och påståenden. Vi kan exempelvis tala om ”mångfaldsdiskursen” som den kommer till uttryck i arbetslivssammanhang - ett visst bestämt sätt att tala om och förstå mångfald.

Socialkonstruktionismen utgör den teoretiska plattform som jag tar avstamp ifrån i min analys och det är utifrån denna som jag ser, tolkar och förstår det empiriska materialet. Jag vill nu lyfta fram och resonera kring ett antal teoretiska begrepp som är centrala för studien och min analys.

Teoretiska begrepp

Kultur och mångkulturalism

En traditionell, och vanligt förekommande, definition av kultur är som synonym med ”det levnadssätt och den världsbild som medlemmarna av en bestämd grupp har gemensamt, och som skiljer dem från andra grupper” (Hylland Eriksen 1999:20). Socialantropologen Thomas Hylland Eriksen resonerar kring begreppet *kultur* och argumenterar för en uppgörelse med idén om kulturell renhet. En essentialistisk förståelse av kultur - då kultur förstås mer som ett ”ting” som har närmast fysiska gränser - håller inte, menar författaren, eftersom det för det första finns stora variationer inom olika ”kulturella” grupper och för att det, för det andra, är omöjligt att dra gränser mellan olika ”kulturer” (Hylland Eriksen 1999). Hylland Eriksen menar att vi gärna tänker på kultur som något statiskt istället för något som är flytande och inte upprättar några absoluta gränser. Det är omöjligt att definiera en viss kultur med ett antal karaktäristiska eftersom kulturer är flytande och förändras ständigt. Världen består inte av ett antal avgränsade kulturer,

utan snarare av människor som är präglade av olika kulturella former och traditioner på olika sätt (Hylland Eriksen 1999:60). Kulturella former existerar överallt men är ständigt flytande och i förändring. Följaktligen kan man inte peka ut vad exempelvis ”svensk kultur” innebär annat än att hänvisa till mycket förenklade bilder och föreställningar. Att etniska och kulturella gränser kan sägas vara socialt konstruerade innebär inte att de är inbillningar som egentligen inte existerar. Det innebär snarare att de inte är något som relaterar till något i människans ursprung som ”bara är så”.

Det talas alltmer om ”det mångkulturella samhället” i Sverige idag och kulturbegreppet tillskrivs då inte sällan politiska innebörder (Eriksson m.fl. 2002:14). Catharina Eriksson m.fl. menar att frågor relaterade till ”kultur” är högst aktuella i många europeiska länder, inte minst i Sverige, och att det å ena sidan talas om kultur i relation till framväxten av ”det mångkulturella samhället” och å andra sidan i relation till uppkomsten av nya former av främlingsfientlig och rasism (Eriksson m.fl. 2002:14).

Talet om ”det mångkulturella” och rasism är två områden som är centrala i den postkoloniala teoribildningen, en forskningstradition som ofta brukar betrakta Frantz Fanon, författare till den mycket uppmärksammade studien *Svart hud vita masker*, som sin ”fader” (Fanon 1997:9). Kärnan i det postkoloniala tänkandet är att vår samtid i hög grad präglas av de maktstrukturer som upprättades under kolonialtiden och att ett ”kolonialismens arv” gör sig synligt i dagens ”mångkulturella samhällen” (Eriksson m.fl. 2002:14 ff).

Begreppet ”mångkulturalism” har kritiserats på flera håll, inte minst inom postkolonial forskning. Homi Bhabha, som är en av de mest kända företrädarna för denna, förhåller sig kritisk till begreppet eftersom han är kritisk till de två skilda diskurser om det ”mångkulturella”, som han menar finns idag; en partikularistisk och universalistisk (Bhabha 2002:283 ff). Den partikularistiska diskursen bygger på en idé om kulturell mångfald som innebär att ett ”mångkulturellt” samhälle består av homogena, från varandra avgränsade kulturer. Med en logik som denna var även apartheidens Sydafrika ”mångkulturellt” (Eriksson m.fl. 2002:42). Den universalistiska diskursen bygger snarare på en idé om ett ”mångkulturellt” samhälle med kulturella skillnader där det finns en tydlig norm (exempelvis en vit, heterosexuell man) som allt annat relateras och ”fixeras” i relation till (Eriksson m.fl. 2002:42 ff).

Ett viktigt bidrag till diskussionen om det ”mångkulturella” i Sverige har forskarna Aleksandra Ålund och Carl-Ulrik Schierup gett (1991). De visar på en ”mångkulturalismens paradox” i det svenska samhället under sent 1980-tal och tidigt 90-tal, en paradox mellan å ena sidan en välformulerad invandrapolitik och å andra sidan en tydlig hierarkisering av samhället på etniska grunder (Ålund och Schierup 1991).

Sociologen Håkan Thörn (2002) argumenterar för en kritisk distans till begreppet ”det mångkulturella” och pekar på fyra invändningar mot att begreppet skulle vara en oproblematisk beskrivning av ett nytt samhällstillstånd. För det första innebär talet om ”det mångkulturella” en eurocentrisk syn på världen, menar Thörn, eftersom det främst är europeiska länder som kan betraktas som mångkulturella idag. Vidare menar författaren att begreppet kan ge en felaktig illusion, dels av att vi tidigare levde i ett homogent samhälle och dels att olika kulturer idag

existerar vid varandras sida på jämlika villkor. Som en sista invändning pekar Thörn på den statiska och essentialistiska syn på kulturbegreppet som präglar diskursen om ”det mångkulturella samhället” (Thörn 2002:98 ff).

En mycket kritisk inställning till diskursen om det mångkulturella visar också den slovenska samhällsfilosofen Slavoj Žižek på i artikeln ”Multiculturalism, Or, the Cultural Logic of Multinational Capitalism”. I diskussionen kring mångkulturalism drar Žižek en parallell till kolonisationsbehandlingen av de koloniserade och menar att diskursen om mångkulturalismen präglas av en eurocentrisk attityd till ”de Andra” som visserligen bygger på en ”respekt” för ”de Andras” särart men som har en underton av en grundläggande föreställning om den egna normaliteten. Žižek konstaterar att: ”In other words, multiculturalism is a disavowed, inverted, self-referential form of racism, a ‘racism with a distance’ (...)” (Žižek 1997:44). Förespråkare för mångkulturalism är inga rasister, menar han, men rasismen ligger underförstått och outtalat i diskursen om det mångkulturella.

Etnicitet

I talet kring integration, mångkulturalism och mångfald har *etnicitet* kommit att lyftas fram som ett centralt begrepp. Det offentliga samtalet om etnicitet präglas, i likhet med kulturbegreppet, av en ofta oproblematiserad, statisk syn och det förknippas gärna, inte minst i medias rapportering, med s.k. ”invandrarkulturer” och traditionalism (Ålund 2000:47). Inom forskningen kan två skilda etnicitetsdiskurser identifieras som förenklat kan beskrivas som en *primordialistisk*, eller *essentialistisk*, - där kulturell olikhet och ursprunglig identitet betonas - och en *konstruktionistisk* - där etnicitet mer förstås som en konstruktion och som en produkt av historiska processer (Ålund 2000:30). Under senare år har en socialkonstruktionistisk ansats inom etnicitetsforskningen vunnit mark och etniska relationer har allt mer börjat analyseras som en grund för strukturella maktrelationer mellan den infödda och den invandrade befolkningen. Genom att börja förankra etnicitetsanalysen i den postkoloniala teoribildningen - där invandrares underordnade situation i Väst idag ses i relation till den världsordning som upprättades under kolonialismen - har det socialkonstruktionistiska maktperspektivet fått en historisk och global dimension, menar de los Reyes (de los Reyes 2001:170).

Trots att det inte finns någon allmängiltig definition av etnicitetsbegreppet finns det dock, menar Ålund, en viss samstämmighet i olika forskares sätt att se på och förstå etnicitet. ”(...) begreppet refererar till gruppbildning, kulturell och/eller social gränsdragning mellan ”oss” och ”de Andra”, identitet, känsla av samhörighet, symbolgemenskap osv.” (Ålund 2000:30). En förståelse av etnicitet som de flesta forskare delar handlar alltså om gruppbildning, gränsdragning och identitet.

Hylland Eriksen pekar på att det är genom vardagliga sociala interaktioner som etnicitet konstrueras och ges mening (Hylland Eriksen 2003:9). För att man ska kunna tala om exempelvis en etnisk grupp, måste denna grupp ha en uppfattning om en annan grupp att den är kulturellt annorlunda. Detta är en förutsättning, menar Hylland Eriksen, eftersom etnicitet *inte* är en egenskap hos en viss grupp utan en ”aspekt av en relation” (Hylland Eriksen 2003:22). En

gränsdragning mellan ”oss” och ”dem” är således central för att etnicitet överhuvudtaget ska kunna uppstå och blir relevant. Etnicitet kan alltså förstås som en social konstruktion på så sätt att den är *konstruktiv*, d.v.s. får innehåll och mening i relation till det som är annorlunda (de los Reyes 2001:57), och att den inte bygger på något essentiellt och ursprungligt hos människor och inte relaterar till någon form av objektiv ”sanning”.

Kategorisering och stereotypisering

I förståelsen av etnicitet och kultur, och upprättandet av etniska och kulturella gränser, är *kategorisering* och *stereotypisering* centrala begrepp. Kategorisering innebär att ”objekt (...) placeras i kategorier på grundval av någon eller några gemensamma kännetecken” (red. Westin 1999:12) och utgör en av människans grundförutsättningar för att kunna skapa ordning i sin sociala verklighet. Kategorisering är en förutsättning för stereotypisering och för att kategorier ska få någon mening måste *olikheten* mellan dessa markeras. Stuart Hall (1997) diskuterar frågan om olikhetens betydelse och lyfter fram olika teoretiska förklaringar kring detta. Huvudförklaringen är att: ”`difference` matters because it is essential to meaning; without it, meaning could not exist” (Hall 1997:234). Utan olikheter skulle inte mening existera och skapandet av mening är således beroende av olikheten mellan två motsatser (Hall 1997:235). Vi definierar exempelvis vad svenskhet är, inte främst för att vi kan räkna upp ett antal karaktäristika, utan för att vi kan markera olikheten mot andra. Att vara svensk är att *inte* vara amerikan, fransman eller afrikan. Att vara kvinna är att *inte* vara man. Det blir inte meningsfullt att tala om svenskhet, kvinnlighet, manlighet eller ”vi” om det inte finns något annorlunda att ställa det i relation till.

Stereotypisering är ett fenomen som ofta tas upp i diskussionen kring rasism och diskriminering. Förenklade bilder och föreställningar om vad som utmärker en viss grupp, ofta kulturellt, skapar stereotyper och tillskriver människor ett antal essentialiserade och förenklade egenskaper. Hylland Eriksen menar att stereotyper existerar för att de fyller en funktion i att hjälpa människor att förstå sig på världen genom att de levererar förenklade bilder av människor och delar in folk i olika slag. Vidare menar han att stereotyper kan användas för att legitimera exempelvis en orättvis fördelning av resurser i ett samhälle och inte minst fyller de en funktion av att definiera den egna gruppens gränser (Hylland Eriksen 2003:35). Stereotypisering är central i gränsdragningen mellan ”vi” och ”dem” och i upprätthållandet av bilden av att jag är en europé och inte en afrikan, att jag är en svensk och inte en invandrare.

Kvalitativt metodarbete

Den kvalitativa intervjun

Inom det samhällsvetenskapliga fältet är den kvalitativa intervjun idag ett viktigt och välanvänt arbetsredskap men det är först under de senaste decennierna som den har fått en framträdande roll, då den under många år ansetts vara ovetenskaplig. Som ett led i att det positivistiska

forskningsidealet alltmer har övergetts och idag gett plats för en mer postmodern syn på forskningen, har den kvalitativa intervjun som vetenskaplig metod vunnit allt större betydelse i samhällsvetenskapen (Kvale 1997:62 ff).

Pål Repstad menar att kvalitativa metoder handlar om att *karakterisera*. Han pekar på att ordet ”kvalitativ” står för kvaliteter, något som han definierar som egenskaper eller framträdande drag hos ett fenomen (Repstad 1999:9). I kvalitativ samhällsforskning försöker forskaren istället för att fråga sig ”vad är det jag ser dem göra?” ställa sig frågan ”vad är det själva de anser att de gör?” (Repstad 1999:12). Det handlar i mångt och mycket om en förståelse för människors sätt att se på olika fenomen, vilket är en anledning till att kvalitativa metoder ibland kallas för *förstående sociologi* (Repstad 1999:12). Psykologen Heléne Thomsson (2002) skriver om kvalitativa och förståelsegrundade intervjuundersökningar och menar att det som eftersöks i denna typ av undersökning är en förståelse för intervjupersonernas vardagliga beskrivningar av olika fenomen (Thomsson 2002:29).

Jag har valt att använda mig av kvalitativ intervju som metod i detta uppsatsarbete i syfte att söka förståelse för ett visst fenomen i ett visst fält. De berättelser som har skapats i intervjusituationerna utgör det material som jag, utifrån en socialkonstruktionistiskt inspirerad ”tolkningsblick”, tolkar och analyserar, vilket ger mig möjlighet att lyfta fram intressanta teman som blir synliga i materialet. Arbete med kvalitativa intervjuer innebär en del praktiskt arbete och i följande avsnitt vill jag ge läsaren en bild av hur detta arbete har sett ut i min specifika uppsatsprocess - från idé till färdig produkt.

Från idé till färdig produkt

Planering och fältkontakter

Som ett led i beslutet om att införa ett mångfalds- och jämställdhetsperspektiv i Amnesty svenska sektion togs ett initiativ att kontakta olika universitet och högskolor i landet för att söka efter potentiella uppsatsstudenter. En av de frågeställningar som man förklarade sig vara intresserad av handlade om hur aktiva medlemmar ser på mångfald och jämställdhet inom organisationen. Mitt intresse väcktes särskilt för frågan om mångfald så jag anmälde mitt intresse och snart var den långa arbetsprocessen igång med att utforma det projekt som slutligen skulle komma att resultera i denna magisteruppsats.

I ett inledande skede hade jag en relativt tät kontakt med min kontaktperson från Amnesty och försökte, i samråd med henne, formulera preliminärt fokus och avgränsningar för uppsatsen. Ett önskemål från Amnestys sida var att jag skulle titta närmare på ”etnisk diskriminering” och hur det ser ut inom svenska Amnesty för ”medlemmar som tillhör olika minoriteter”, främst etniska minoriteter.² Frågor som de gärna ville ha svar på var om dessa personer upplever att det finns diskriminerande strukturer inom organisationen och om de känner sig lika välkomna och ges samma möjligheter att få förtroendeuppdrag som personer med helsvensk bakgrund. Jag var

² Enligt uppgifter via e-mail från min kontaktperson på svenska Amnesty, 2004-11-01

inte främmande inför detta fokus på uppsatsen men kände en viss tveksamhet inför uppgiften. Jag var snarare intresserad av att ta fasta på begreppet *mångfald* och, med utgångspunkt i Amnestys strävan efter mångfald i organisationen, se vart detta skulle leda mig i uppsatsen. Med stor sannolikhet skulle *diskriminering*, som Amnesty uttryckte sig vara intresserade av, också komma att bli ett viktigt tema i detta, antog jag. Då jag fick en annan kontaktperson i december 2004 övergick kontakten med Amnesty till att bli av betydligt mindre omfattning. Jag bestämde mig således för att gå vidare med den idé som jag hade ursprungligen - ett fokus på aktiva medlemmars uppfattningar och föreställningar om rörelsen ur ett "mångfaldsperspektiv" - och det var där jag var när jag tog första steget ut på fältet.

Mitt empiriska material i uppsatsen består primärt av intervjuer men jag har också, som ett komplement till dessa, använt två lokala Amnestydokument som grund för min analys. Det ena dokumentet består av anteckningar från en styrelseledamot och behandlar "direktiv till uppdragsgrupp för utredning av hur svenska sektionen ska arbeta med mångfald och jämställdhet". Det andra dokumentet är ett utdrag från ett protokoll (ORG 54/002/2005) förd över ett möte mellan uppdragsgruppen och sektionens styrelse 4-5 mars 2005.

Jag har, i min intervjuundersökning, till stor del utgått från de sju stadier som Steinar Kvale beskriver i *Den kvalitativa forskningsintervjun*. I syfte att "hjälpa intervjuaren igenom forskningsprocessens vedermodor (...)" (Kvale 1997:84) vill Kvale ge läsaren en överblick över en hel intervjuundersökning och har därför strukturerat upp arbetet i sju olika stadier som han reflekterar kring - tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering och rapportering.

Det första steget i min intervjuundersökning var, i enlighet med Kvales rekommendationer, att börja ställa tematiska frågor om intervjuens *vad*, *varför* och *hur*. Intervjuens "vad" handlar om att skaffa sig en viss förkunskap i det område som ska undersökas (Kvale 1997:91). Jag började, så snart jag hade svarat på Amnestys förfrågan om uppsatsskrivande, läsa in mig på relevant litteratur inom området för att på så sätt försöka hitta en intressant infallsvinkel för just min uppsats. Vidare handlar intervjuens "varför" om att klargöra syftet med undersökningen (Kvale 1997:91). Syfte är något som ständigt omformuleras under en undersöknings gång men jag försökte tidigt hitta ett empiriskt arbetssyfte att utgå ifrån som jag sedan skulle kunna justera något vid behov. Slutligen pekar intervjuens "hur" på vilka intervju- och analystekniker som är lämpliga för en specifik intervjuundersökning (Kvale 1997:91). Jag bestämde mig tidigt för att använda mig av en halvstrukturerad intervju med ett antal förberedda frågor som inte nödvändigtvis behövde ställas under intervjuens gång men som kunde vägleda mig genom intervjun.

Med avseende på de önskemål som Amnesty hade uttryckt om att jag skulle titta närmare på "etnisk diskriminering", bestämde jag mig för att dels försöka hitta aktiva medlemmar som hade utländsk bakgrund, och som hade flyttat till Sverige efter 1985, och dels medlemmar som var födda och uppvuxna i Sverige. Anledningen till att jag satte 1985 som en tidsgräns för medlemmarna med utländsk bakgrund var för att jag på detta sätt skulle begränsa mig till personer som själva invandrat till Sverige och som dessutom kommit hit under de närmaste 20 åren. Jag skrev ett brev som, genom min kontaktperson på Amnesty, skickades ut via e-mail till

samtliga medlemsgrupper i två större städer i Sverige och fick snart svar från ett knappt tiotal medlemmar. Jag kontaktade fyra av de personer som anmält intresse och försökte få en så jämn fördelning som möjligt med avseende på kön, ålder och geografisk placering. Då endast en av de personer som svarade på min förfrågan hade utländsk bakgrund bestämde jag mig för att fråga samtliga intresserade om de kände till några aktiva medlemmar som flyttat till Sverige efter 1985. Genom denna ”snöbollsmetod” fick jag kontakt med ytterligare två personer. Totalt sett kom jag att göra sex stycken, drygt en timmes långa, intervjuer med aktiva medlemmar inom organisationen varav tre var födda och uppvuxna i Sverige och tre var utlandsfödda.

I utarbetandet av min intervjuguide formulerade jag konkreta frågor kring erfarenheter av och uppfattningar om svenska Amnesty som organisation, om dess medlemmar och om begreppen *mångfald* och *diskriminering*. Jag lät frågorna vara ganska öppna och tillät samtalen gå åt det håll som intervjupersonen ville, samtidigt som jag ändå försökte hålla mig till de frågor som jag hade förberett. Intervjusituationerna var i samtliga fall avslappnade och jag upplevde att samtalet ofta ”kom igång” bättre efter ett tag och att intervjupersonerna blev allt mer avslappnade ju längre samtalet pågick. Det faktum att jag spelade in intervjuerna, i syfte att kunna skriva ut dem ord för ord, bidrog troligtvis till att det var ”stelare” i början. Efter att ha genomfört ett par intervjuer blev jag dessutom mer van och bekväm i rollen som intervjuare, vilket visade sig tydligt när jag lyssnade igenom intervjuerna efteråt.

Intervjusituationerna påminde om varandra men tedde sig ändå, vill jag påstå, lite olika. Jag försökte arrangera dem på ”neutrala” platser - två genomfördes i grupprum på ett bibliotek, två i grupprum i universitetsbyggnader, en på en arbetsplats och en i en lokal som tillhör Amnesty. Jag ville helst inte genomföra intervjuerna i Amnestys lokaler, en plats som i detta sammanhang inte kan betraktas som ”neutral”, men valde att göra det ändå i ett fall, av praktiska skäl. Fem av sex intervjuade var ungefär i min egen ålder (20-30 år), endast en var betydligt äldre (ca: 60 år). I intervjun med sistnämnda person, som hade lång arbetslivserfarenhet som socionom bakom sig, upplevde jag en något annorlunda ”maktbalans” än i övriga intervjuer. Jag ifrågasatte mig själv något i rollen som intervjuare och funderade på hur många personer han själv, i utövandet av sin yrkesroll, hade suttit och gjort intervjuer med under årens lopp. Jag upplevde också flera gånger att jag kunde känna igen mig själv i flera av intervjupersonernas livssituation som svenskfödd kvinna med akademisk bakgrund utan barn - något som kanske också bidrog till att intervjusituationerna kändes avslappnade.

Bearbetning och analys

När intervjuerna var genomförda gjorde jag en fullständig transkribering av dem (med undantag för en intervju som jag av tidsskäl enbart transkriberade delar av). För att ett analys- och tolkningsarbete ska kunna påbörjas av ett intervjumaterial är transkribering ett ”nödvändigt ont”, då det ger helt andra möjligheter att kunna läsa alla samtalsväxlingar på papper än att bara lyssna på dem. Repstad beskriver analysarbetet som ”den process där man försöker få ordning på dem [data] så att det blir struktur och så att de blir lättare att tolka” (Repstad 1999:94).

Det finns många olika metoder för analysering av allt det material som transkriberingen av intervjuerna resulterade i. Jag är inspirerad av en analysmetod som Thomsson (2002) beskriver och har till stor del använt mig av denna. Thomsson föreslår att man delar upp sin analys i dels en *lodrät* och dels en *vågrät* analys. Först görs en lodrät genomläsning av en intervju för att på så vis få en helhetsbild av den och möjliggöra en kodning. Koderna uppstår genom att man försöker bryta sönder de fenomen man vill förstå till mindre delar. Vid första genomläsning av intervjuerna började jag uppfinna koder såsom ”motiv till engagemang”, ”identifiering med Amnesty”, ”förståelse av mångfald” etc. för att efter fler genomläsningar konstruera allt fler koder med olika underrubriker. Jag klippte ur de delar av intervjuerna som jag tyckte passade in under de koder som jag uppfunnit och hade till slut ett dokument med utdrag från alla intervjuer. På så sätt hade jag gjort både en lodrät och en vågrät kodning och analys.

I en kodnings- och analysprocess av ett intervjumaterial är tolkningsarbetet centralt. Att tolka ett empiriskt material är, vill jag påstå, inte en lätt process utan innebär en del svåra avvägningar. Diana Mulinari menar att: ”Tolkning är ett försöka att länka det individuella ödet och den djup personliga berättelsen med teorier om samhällsstruktur och samhällsförändringar” (Mulinari 1999:45). Att som forskare, eller student, försöka förstå en individuell berättelse, skapad i en specifik intervjusituation, utifrån ett visst samhällsteoretiskt perspektiv resulterar, med stor sannolikhet, i att de intervjupersoner som är föremål för analysen kanske inte alls känner igen sig i den slutgiltiga texten.

När informanterna inte känner igen sig i den slutliga vetenskapliga texten, när de tittar skeptiskt och säger: det var inte det jag sa, har de både rätt och fel. De har fel på så sätt att forskaren citerar ordagrant. De har rätt på så sätt att sociologisk analys inte enbart handlar om vad informanterna säger. Den förmedlar aldrig det ”autentiska”, eller vad som ”egentligen hände” (Mulinari 1999:45).

Mulinari menar att informanterna både har ”rätt” och ”fel” när de, vid läsning av den slutgiltiga texten, säger att ”det var inte det jag sa”. Jag skulle nog vilja påstå att de faktiskt har rätt till viss del i båda avseenden. Det är omöjligt, eller i vilket fall olämpligt, för en forskare att citera en informants utsaga ordagrant eftersom det blir svårläst i texten. Istället görs en överföring från talspråk till skriftspråk och ibland faller då enstaka ord bort och meningsbyggnaden förändras. Dessutom är det svårt att överföra alla betoningar och andra lingvistiska fenomen, som kommer fram i ett spontant samtal, till skriftspråk. Mulinari skriver att forskaren ”citerar ordagrant” vilket jag alltså menar, med stöd av Marie Carlsson (2002), inte riktigt stämmer. Carlsson skriver att: ”Bara genom att sätta ut punkt, dela in i stycken och rubricera skapar man i skriften en ordnad och dekontextualiserad transformation av det talade språket” (Carlsson 2002:65).

Carlsson påpekar också att intervjumaterial inte är något som en intervjuare ”samlar in” utan snarare något som måste ses som en produkt av intervjuare och intervjuperson i samspel (Carlsson 2002:54). Det intervjumaterial som jag under de senaste månaderna har haft på skrivbordet framför mig, och som utgjort grunden för min analys, är således en *produkt* av interaktionen mellan mig som intervjuare och de intervjuade. Utifrån de berättelser som jag har

fått ta del av har jag, till viss del, skapat en *ny berättelse*. Denna är skapad genom en socialkonstruktionistisk förståelse av materialet och har eventuellt resulterat i en analys, som de personer som är föremål för den inte alla gånger kanske känner igen sig i.

En reflexiv ansats

Mot bakgrund av en socialkonstruktionistisk utgångspunkt blir frågan om *reflexivitet* i en forskningsprocess intressant. Marianne Winther Jørgensen menar att socialkonstruktionistisk teori per definition är reflexiv på det sätt att den själv är föremål för sin egen teori (Winther Jørgensen 2002:27). Olika reflexiva forskningsstrategier försöker lyfta fram vikten av forskarens förförståelse och forskarens roll i forskningsprocessen. En central fråga i exempelvis en intervjusituation är; när intervjun ses som en konstruktion och en produkt av interaktionen mellan forskare och informant, vad är då forskarens roll i det hela? Inom det vetenskapliga reflexiva tänkandet är frågan om gränsdragning central. Hur långt ska forskaren behöva gå för att redogöra sin förförståelse och påverkan på exempelvis informanter i sin roll dels som privatperson och dels som forskare? Att som forskare, eller student i mitt fall, tänka reflexivt i en forskningsprocess handlar i stort sett om att *förstå och analysera vikten av sin egen roll*. I mitt konkreta arbete med denna magisteruppsats har detta gestaltat sig exempelvis i ett reflekterande kring intervjusituationerna, vilken betydelse jag som person har haft på intervjupersonerna, på vilka sätt jag kan ha påverkat dem att svara på ett visst sätt etc.

Det faktum att jag är en ung, svenskfödd kvinna med akademisk bakgrund har spelat stor roll, inte minst i själva mötet med intervjupersonerna då jag, i de flesta fall, fick känslan av att både de och jag kunde ”känna igen” oss i varandra. Framförallt har de frågor jag har ställt i själva intervjusituationen, och på vilket sätt jag har ställt dem, haft stor betydelse för de svar jag har fått. Dessutom kan ett svar kanske indirekt ha ”styrts” av frågor som ställts tidigare i intervjun och det är inte heller omöjligt att jag, i ett tidigt skede, omedvetet sänt ut signaler om vilka svar jag ”förväntar” mig eller gärna skulle vilja ha. Detta har sammantaget haft en stor betydelse för hur intervjusamtalen har trett sig. Thomsson (2002) pekar på vikten av ett reflexivt arbetssätt och lyfter fram reflekterandet som motsats till ett accepterande. ”Ingenting är självklart, säger den som reflekterar, allt går att ifrågasätta och förklara och ifrågasätta igen” (Thomsson 2002:37).

Kunskapsproduktionens genomskinlighet

Inom samhällsvetenskaperna talas det ofta om begreppen *generaliserbarhet*, *reliabilitet* och *validitet*, vilket sammantaget utgör tre krav på *verifiering* av producerandet av ”ny” kunskap vid exempelvis en intervjuundersökning som denna (Kvale 1997:85). Enkelt uttryckt handlar verifieringens tre krav om andras möjligheter till kritisk granskning av resultaten (generaliserbarhet), att resultaten ska vara tillförlitliga (reliabilitet) samt att resultaten ska vara giltiga (validitet) (Lantz 1993:13). Annika Lantz resonerar kring detta och menar att verifiering handlar om att uppfylla vissa krav på användbarhet. ”En professionellt genomförd intervju skall möjliggöra resultat som är tillräckligt

tillförlitliga och giltiga för att vara nyttiga och användbara för andra och kunna komma andra till del” (Lantz 1993:13). För att en intervju ska vara professionell, som Lantz uttrycker det, bör verifieringens tre krav tillgodoses. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000) lyfter fram att kunskapsproduktionens *genomskinlighet* är avgörande i sammanhanget. De skriver att forskaren måste ge läsaren en möjlighet att följa med i resonemanget för att i alla steg själva kunna bedöma processen och skapa sig en egen uppfattning (Winther Jørgensen och Phillips 2000:123). Detta görs bl.a. genom en noggrann genomgång av tillvägagångssättet i den empiriska undersökningen. Vid återgivning av citat i uppsatsen bör man inte heller ständigt ”rycka ut” lämpliga meningar utan visa på att citatet är en del av en större helhet. Jag har i denna magisteruppsats försökt att använda mig av dessa råd och hoppas därför att jag kan ge läsaren ett intryck av tillförlitlighet och giltighet i texten.

Etiska reflektioner

Jag har i studien använt mig av och följt Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer som kan delas upp i fyra allmänna huvudkrav på intervjubaserad forskning; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2002:6). Kraven går i korthet ut på att alla intervjupersoner ska vara informerade om projektets syfte, att alla inblandade är med på frivillig basis och kan avbryta sin medverkan om de önskar samt att alla intervjupersoner ska ges största möjliga konfidentialitet. Utomstående ska inte ha någon möjlighet att identifiera några personer och inga insamlade uppgifter får användas till något annat än till forskningsändamålet.

I det informationsbrev som jag skickade ut till ett antal aktiva Amnestygrupper i Sverige förklarade jag i korthet vad syftet var med mina intervjuer, att deltagandet var helt frivilligt och att alla medverkande skulle anonymiseras i avrapporteringen. Jag har också i början av alla intervjuer påmint intervjupersonerna om att jag kommer att anonymisera alla personliga uppgifter om honom eller henne. Jag har dessutom utlovat slutversionen av uppsatsen till de intervjupersoner som önskat detta. Mot bakgrund av detta anser jag att jag har uppfyllt Vetenskapsrådets riktlinjer i mitt uppsatsprojekt.

III. Amnesty och mångfalden

Med utgångspunkt i de intervjuer med aktiva medlemmar inom svenska Amnesty som utgör mitt empiriska material i denna studie, vill jag nedan reflektera kring och analysera de teman som har uppkommit i intervjuerna. Analysen baseras på de intervjuades utsagor och jag har valt att strukturera deras berättelser i två delar; ”Bilden av Amnesty” och ”(O)likhetens betydelse”. I den första delen lyfter jag fram de föreställningar och uppfattningar om Amnesty som organisation och av dess medlemmar som jag ser i intervjumaterialet. I den andra delen analyserar jag hur

intervjupersonerna förstår mångfald och hur de relaterar detta till den egna rörelsen. Innan jag går in på min analys börjar jag dock med en kortfattad presentation av intervjupersonerna.

Vid den första intervjun träffade jag ”Nadia”, en 23-årig tjej som flyttade från Bosnien till Sverige 1992. Hon studerar för närvarande på ett av Sveriges större universitet och har varit gruppaktiv i svenska Amnesty sedan januari 2004. Några dagar senare intervjuade jag ”Bengt” som är svenskfödd, 61 år och har varit aktiv i Amnesty sedan 1978. Han är socionom sedan knappt 30 år tillbaka och jobbar som socialsekreterare i en av Sveriges större städer. Vid den tredje intervjun träffade jag ”Anna” som är 27 år och svenskfödd, anställd på ett universitet och har varit aktiv i svenska Amnesty sedan hon gick på högskolan. Nästa intervju gjordes med ”Caroline” som också är 27 år, född och uppvuxen i Sverige. Hon har varit aktiv sedan hon var 16 år och studerar för närvarande på universitetet. Därefter träffade jag ”Sam” som är 22 år, har varit gruppaktiv i Amnesty i ungefär ett år och är mitt uppe i sin universitetsbildning. Han är född i Iran och flyttade till Sverige som ”anhöriginvandrare” 1991 p.g.a. att hans pappa var tvungen att fly landet av politiska skäl. Slutligen intervjuade jag ”Sara” som är 31 år och också född i Iran. Hon har bott i Sverige sedan 1987, arbetar bl.a. som forskare på ett stort sjukhus i Sverige och har varit aktiv i Amnesty i några år.

Bilden av Amnesty

Speciell men inte spektakulär

Sam: Jag gick med i Amnesty för att det är ju en känd organisation och den gör verkligen någonting, känns som att Amnesty får saker gjort.

Sara: (...) det är ändå en opartisk organisation, den är väldigt tillförlitlig, den har ett väldigt bra rykte internationellt, många känner till den. Ja, det är en bra organisation tycker jag helt enkelt.

Ur intervjuerna växer en bild av Amnesty som en känd och trovärdig organisation fram, som samtliga intervjupersoner har stort förtroende för. Amnesty är en stark, global rörelse vars ord väger tungt internationellt sett och den är etablerad, såväl i Sverige som i övriga världen. Sara menar att organisationen har ett väldigt bra anseende och att det bakom dess agerande finns mycket utredningar och undersökningar. Anna framhåller också att Amnestys styrka ligger i att de är internationella, att det är en global organisation, och att arbetet traditionellt sett inte bedrivs på eget land. Detta får till följd att organisationen måste jobba ur ett globalt perspektiv och leder till att de inte riskerar att bli en specifik intresseorganisation i ett visst land som lätt kan spåra ur. Som jag förstår Anna menar hon att det ger rörelsen en ”tyngd”, en trovärdighet, att man i någon mån ”tvingas” vara global och att detta utgör en sorts garant för att rörelsen inte ”spårar ur” i ett visst land.

Samtliga intervjuade medlemmar känner ett stort engagemang för rörelsen och för de frågor som står i centrum för den - mänskliga rättigheter. Att man genom sitt engagemang i

rörelsen kan ”göra skillnad” är framträdande i intervjuerna och det är en av de största anledningarna till engagemanget. Anna svarar på frågan om varför Amnesty arbete är viktigt att ”det gör verkligen skillnad för människor, det påverkar verkligen enskilda människor, alltså folk som verkligen behöver...ja just att man kan göra skillnad, det är nog det.” Sara säger att ”jag är med i Amnesty för att det finns så många saker som man borde egentligen förändra här i världen, och det låter ju väldigt ambitiöst, men nånstans måste man ju börja ifrån (...)”. Caroline uttrycker att hon inte riktigt kan förstå varför någon *inte* är med i Amnesty då frågor kring mänskliga rättigheter är oerhört viktiga för henne och hon menar att om man vill att världen ska vara annorlunda så måste man engagera sig för det. Även Nadia uttrycker att det är ”en självklarhet” för henne att engagera sig i en organisation som arbetar för mänskliga rättigheter.

Att Amnesty är en politiskt oberoende organisation ser intervjupersonerna som en styrka då de flesta förklarar att de är väldigt politiskt intresserade men inte vill engagera sig i partipolitik. Sam ser Amnesty som ett bra alternativ till politiska partier då han menar att han inte vill ”gå med i nåt parti för att jag tycker att så fort man går med i ett parti så blir man hjärntvättad och måste följa liksom partipolitiken strikt.” Nadia lyfter också fram den politiska aspekten när hon får frågan varför hon är med i Amnesty. ”(...) så kände jag aldrig att jag ville engagera mig i nåt politiskt parti utan att jag insåg att mänskliga rättigheter det är det jag vill syssla med, och då såg jag Amnesty som ett självklart val.”

Bengt menar att de ramar vilka man jobbar inom är ganska strikta och att man ofta behöver få godkännande från högre instanser huruvida ett visst agerande faller inom Amnestys mandat, om man kan skriva på ett visst sätt eller skänka pengar till en viss organisation. Detta är något som han menar kan vara svårt att ta till sig som ny medlem men att det är något man vänjer sig vid.

Att Amnestys uppdrag är viktigt och att dess arbete påverkar världen är intervjupersonerna helt överens om. Anna framhåller dock att ”visst kan man göra väldigt spektakulära saker genom Amnesty men det är inte en spektakulär organisation på samma sätt som kanske vissa andra är, som liksom syns mer sådär.” Anna ser, som jag förstår det, Amnesty som en organisation som arbetar mest i det fördolda och inte ”tar plats” i samhället eller är direkt iögonfallande men som samtidigt åstadkommer en stor förändring i världen.

Inte plats för alla

”Alla är välkomna”

H: Tror du att alla människor känner sig lika välkomna till Amnesty? Överlag sett menar jag, som organisation?

Nadia: Det borde dom göra, för det är det som är vårt syfte att dom ska göra

H: Men tror du att dom gör det?

Nadia: Varför skulle dom inte göra det är min fråga då... Jag vet inte, vi försöker... när vi informerar så förklarar vi att alla är lika välkomna och att alla är välkomna att engagera sig oavsett ålder och bakgrund så det borde ju vara så. Sen är frågan hur man gör när man väl får folk till ett möte. Det gäller att väcka intresse så att folk kommer tillbaka så att säga och därför ska man egentligen... man ska motivera dom exempelvis genom att ge dom någon uppgift som... alltså någon slags hemläxa som gör att dom kommer tillbaka på nästa möte men jag hoppas verkligen att alla känner sig välkomna.

För Nadia blir frågan om hon tror att alla känner sig välkomna till organisationen nästintill överflödig. ”Varför skulle dom inte göra det?” ställer hon som motfråga och förklarar att det framgår i organisationens information att alla, oavsett ålder och bakgrund, är välkomna att engagera sig. Hon menar dessutom att alla människor ”borde” känna sig välkomna eftersom det är en del av organisationens syfte. Sam ger uttryck för liknande tankegångar som Nadia då han reflekterar kring hur han själv brukar bemöta nya medlemmar. ”(...) då gäller det att vara öppen och liksom få dom att känna sig välkomna, så det försöker jag göra (...) om dom känner sig välkomna? Ja, varför skulle dom inte göra det?”. Som jag tolkar det distanserar sig varken Nadia eller Sam till organisationen då de reflekterar kring denna fråga, utan fokuserar istället på hur de uppfattar sin egen roll i en situation då de träffar nya potentiella medlemmar.

Caroline menar att det är svårt att säga om alla känner sig välkomna till rörelsen men att den främsta orsaken i så fall är att medlemsgrupperna inte är så bra på att ta hand om nya medlemmar. Många grupper fortsätter nog bara som vanligt om det kommer nya medlemmar, tror Caroline, utan att tänka på att den nya medlemmen inte är insatt i arbetet. ”Det kan jag tänka mig gör att folk kanske känner sig lite, jag vet inte om utanför är rätt ord, men att dom känner sig lite avvikande” säger Caroline. Även Bengt framhåller, på frågan om han tror att alla människor känner sig välkomna till Amnesty, att han ”inte är säker på” det och förklarar detta genom rörelsens ”intellektualitet”.

Bengt: Det är viktigt att komma ihåg tycker jag, nu tänker jag inte på om man är invandrare eller inte men det kan ha en viss betydelse, man får inte glömma att... jag tror att vara mer aktiv... att sitta som enskild medlem i sin stuga det är ju en sak, betala medlemsavgift och kanske skriva av nåt brev och skicka iväg eller kopiera och bara skicka iväg. Men att vara med i en grupp innebär att... rörelsen är ganska intellektuell och då det krävs det ändå, för att kunna delta fullt ut, att man besitter vissa kunskaper.

För aktivt engagemang i rörelsen krävs alltså, enligt Bengt, att man ”besitter vissa kunskaper” vilket underförstått innebär att de människor som inte har denna specifika kompetens inte kanske känner sig välkomna i lika hög grad som andra. Bengt ger organisationen etiketten ”intellektuell” och menar att detta inte påverkar en medlem som inte aktivt engagerar sig, utan ”sitter i sin stuga”, men att denna intellektualitet innebär vissa kunskapskrav för aktiva medlemmar. Sara säger också att hon tror att ”Amnesty välkomnar alla människor men jag tror att när alla människor kommer dit kanske dom inte känner sig lika välkomna allihopa”. På samma sätt som Bengt talar om rörelsens intellektualitet lyfter Sara fram att det finns många ”tunga dokument” att

läsa och att språket i många dokument, såväl svenska som engelska, är på en hög akademisk nivå som kanske är svårt att ta del av om man inte har en akademisk bakgrund.

Språkets och bakgrundens betydelse

Bengt: (...) det handlar mycket om det skrivna och talade ordet och folk med annan bakgrund nationellt eller språkmässigt annan bakgrund, det är ju det som är intressant, eller annan skolbakgrund kanske känner att det är svårt att vara med i den här rörelsen.

Förmågan att uttrycka sig i tal och skrift samt att kunna tillgodogöra sig akademiskt språk är, enligt Bengt, centralt i Amnesty. Han hävdar dock, till skillnad från vad han menar att många tror, att man absolut kan göra nytta inom organisationen även om man inte klarar av att skriva brev på engelska. ”Ibland när vi gör utställningar behöver vi ju någon som är bra på det, någon som är bra på att teckna, någon som är bra på att spika affischer, någon som är bra på att samla in pengar, någon som är bra på nåt annat (...)” Att Amnesty utåt sett uppfattas som en intellektuell rörelse där det är bra om man har ”hyfsade” språkkunskaper i svenska och engelska är dock något som Bengt är övertygad om och han framhåller att det inte enbart är en personlig åsikt utan att det är något som hans grupp har diskuterat och som alla i gruppen står bakom. Att språket faktiskt *har* stor betydelse, inte minst i hans egen grupp, är också något som Bengt pekar på. ”(...) jag tror det skulle vara, ärligt talat, ganska svårt att sitta och jobba, åtminstone i själva grupparbetet, grupprocessen, med någon som har väldigt dåliga svenskakunskaper för på nåt sätt så bygger ju det här på ett muntligt resonemang (...)”.

Sara talar, i likhet med Bengt, om vikten av det skrivna och talade ordet och om hur ”tunga dokument” på akademiskt språk kan utgöra hinder för människor som inte har akademisk bakgrund, såväl svenskfödda som utlandsfödda. Hon exemplifierar detta med att säga att ”det kommer inte en... jag vet inte, lastbilschaufför kanske, som skulle sitta och läsa det här”. Bengt konstaterar att han inte kan påminna sig om någon aktiv medlem som inte har någon akademisk bakgrund.

Bengt: (...) jag menar, de flesta som jobbar, som är aktiva, är väl folk med nån slags akademisk grund tror jag. Jag sitter och funderar på om jag överhuvudtaget känner till någon som har direkt arbetar-, ja jag tänker arbetare i vid mening, alltså vårdbiträde (H: Mmm) eller med en utbildning som är grundskola möjligtvis gymnasium en bit då men jag kanske inte på rak arm kan påminna mig någon.

Språkets betydelse inom Amnesty är ett tema som återkommer i de flesta intervjuerna och i samtliga fall framhålls det som väsentligt. Sam menar att eftersom han kan behärska språket och inte bryter på svenska så ”är det kanske lite lättare för dom [gruppmedlemmarna] att acceptera mig än någon som kommer in och inte kan uttrycka sig riktigt (...)”. Han menar alltså att om han inte hade behärskat språket, eller om han hade ”brutit” på svenska, så hade han kanske inte haft lika stor chans att bli accepterad av sina gruppmedlemmar. Det framgår dock inte av Sams uttalande om acceptansen från de övriga medlemmarna i detta fall skulle bero på hans oförmåga

att ta till sig dokument på akademiskt språk eller om det skulle bero på hans oförmåga att uttrycka sig i gruppen.

Att bakgrunden - såväl akademisk som språkmässig, nationell och kulturell - har betydelse för hur mycket ”plats” människor uppfattar att det finns i organisationen för dem, är också framträdande i intervjuerna. Som diskuterats ovan är den akademiska och språkmässiga bakgrunden av väsentlig betydelse, något som framförallt Bengt och Sara framhåller. Dessutom pekar Sara på den ”kulturella” bakgrundens betydelse i form av den tradition av starkt föreningsliv som präglar Sverige, som kan te sig främmande för invandrade personer från länder där föreningsliv kanske inte ens existerar. På frågan om Sara kan se några svagheter med Amnesty som organisation säger hon:

Sara: Jag menar vi...i Sverige har vi haft ett väldigt starkt föreningsliv och det finns vissa strukturer som kanske alla medlemmar inte känner till. För en invandrare som kommer från ett väldigt odemokratiskt land där till och med föreningar inte ens får finnas så är det ju väldigt obekant och främmande och en jättelång process att sätta sig in i det här och plötsligt komma till ett årsmöte med alla formalia runt omkring och alla drivande människor och sånt där. Då känns det säkert att det finns väldigt lite plats för dom människorna.

Sara menar alltså att människor som inte är vana vid den svenska organisationsstrukturen kanske kan känna sig utanför i ett sammanhang som Amnesty, eftersom de inte känner igen ”alla formalia runt omkring”. Även Sam lyfter fram olika erfarenhetsmässiga bakgrunders betydelse och menar att det möjligtvis är en rädsla som hindrar folk ”med utländsk bakgrund” att gå med i organisationen. ”(...) dom [med utländsk bakgrund] har ju varit med om det här så det kanske är lite svårare för dom att gå med och liksom uttrycka sig så, dom kanske är rädda för att, jag vet inte, deras egna regim ska få reda på det eller liksom och så...” Sam talar om ”folk med utländsk bakgrund” som ”dom” och spekulerar i att deras brist på engagemang beror på en rädsla för att engagera sig i Amnestys arbete. Deras bakgrund - som kantats av förföljelse, flykt och rädsla - kanske hindrar ett engagemang i Amnesty. Att Sam själv inte identifierar sig med ”dom” och antyder en fixerad bild av ”dom”, talar för att han distanserar sig från ”dom”.

Den bild av Amnesty som framkommer i intervjuerna visar på en organisation som av sina medlemmar uppfattas som trovärdig, tillförlitlig och förtroendeingivande. Detta är en bild som i mångt och mycket harmonierar med de föreställningar som Magnus Dahlstedt (2001) menar ofta kretsar kring begreppet ”det civila samhället”. Detta begrepp har kommit att få något av ett romantiskt skimmer över sig och framställs ofta som en samhällssfär där frihet, frivillighet och fredlighet utgör ”naturliga” och självklara drag (Dahlstedt 2001:294). Vid sidan om detta ”romantiska skimmer” tolkar jag dock flera av intervjupersonerna som att Amnesty är en, i viss mån, exkluderande rörelse som inte har någon större plats för människor med olika bakgrunder - såväl akademiska som språkliga och kulturella. Detta med avseende på den karaktär som organisationen har och de krav på ”viss kompetens” som arbetet i rörelsen ställer på medlemmar som vill engagera sig aktivt. Intervjuerna visar dock samtidigt på en spridning i sättet att uppfatta Amnesty som ”exkluderande” där flera av de intervjuade menar att de inte kan se varför någon *inte* skulle känna sig välkommen till, eller passa in i, rörelsen medan andra menar att de mycket väl

kan se detta. Alla syns dock vara överens om att alla människor *är* välkomna att engagera sig aktivt i Amnesty och att ett sådant scenario skulle uppfattas som mycket positivt. Som det ser ut idag menar samtliga intervjuade att svenska Amnesty är en homogen rörelse vars medlemskår *inte* är representativ för den svenska befolkningen.

Den typiska medlemmen

”Av en viss karaktär”

Genom de intervjuades berättelser om Amnesty som organisation och om de människor som engagerar sig i rörelsen växer också en annan berättelse fram. Den handlar om hur man ser på (o)likheters betydelse i organisationen och om bilden av ”dom andra”, de som i någon mån representerar ”olikheten”. Vidare ger den stoff till en diskussion kring *vilken slags* olikhet man anser vara önskvärd i organisationen, *vem* som skulle kunna bidra med den och *vad* denna skulle kunna tillföra. ”Olikheten” skiljer sig från det i sammanhanget ”normala”, det typiska eller genomsnittliga, och för att kunna säga något om olikheten måste bilden av ”den typiska medlemmen” målas fram. Ett försök till detta ska göras nedan.

På frågan om vem som blir aktiv medlem och engagerar sig i Amnesty skiljer sig inte intervjupersonernas svar nämnvärt. Sara säger att ”om man nu generaliserar, det finns förstås undantag och det finns olika typer också, men generellt så är det en kvinna med akademisk bakgrund, oftast mellan 30 år och 40 år och svensk som är med i Amnesty (...)”. Bengt svarar på frågan om vem som bli medlem att det är ”en 53-årig kvinna som är lärare, det är genomsnitts-Amnesty medlemmen (...)”. Caroline konstaterar att hon som 27-årig svensk tjej med akademisk bakgrund är ”så himla genomsnittlig”. Caroline, som är ansvarig för kontakten med nya medlemmar i sitt distrikt och för inplacering av dem i grupper, berättar att det är mycket ungdomar som söker sig till organisationen i dagsläget och att det är tydligt att det finns tre kategorier medlemsgrupper; de gamla stabila grupperna från 1960- och 70-talet, de nya ungdomsgrupperna med stor rotation och en del blandade grupper. Att det är mest tjejer som engagerar sig i Amnesty är det, enligt Caroline, ingen tvekan om och att många av de nya medlemmarna gärna vill jobba med kvinnorrättsliga frågor.

Ett återkommande antagande i intervjuerna om människor som engagerar sig i Amnesty är att de, som Sam uttrycker det, är ”av en viss karaktär”. Som svar på frågan hur Sam tycker att stämningen är i hans grupp säger han:

Sam: Jag känner inte av nåt negativt alls, det är bara positivt skulle jag vilja säga. I och med att... jag menar folk som går med i Amnesty är av en viss karaktär också så det blir inte lika... Jag tror att det är folk som har tänkt efter litegrann och tagit på sig det här ansvaret liksom och är ganska mogna. Vi har inte några såna här intriger eller liksom bråk inom gruppen.

Sam påpekar, vid ett senare tillfälle i intervjun, att de som går med i Amnesty oftast inte gör det för meritens skull, även om det finns undantag, utan snarare för att de brinner för mänskliga

rättigheter. De flesta är ”såna som vill göra en förändring och, tror jag, fördomsfria människor, inte helt kanske men såna som försöker (...)”. Sams påpekan om att medlemmar är av en ”viss karaktär” talar för att han har en bild av hur ”Amnestymedlemmen” både *är* och *bör* vara. Samtidigt som det är en beskrivande bild är det också en normerande bild och denna ger knappast något utrymme för sådant som *inte* associeras med en mogen, eftertänksam och ansvarsfull individ såsom exempelvis diskriminering i någon form, något som ska diskuteras vidare i följande avsnitt.

Sara uttrycker att hon känner sig väldigt hemma i Amnesty och att det kanske är en anledning till att hon är kvar i organisationen. ”(...) det är människor som jag tycker är väldigt öppensinnade och tänker annorlunda än genomsnittssvenskar, nu generaliserar jag också men så tror jag det är en anledning till att jag är kvar där (...)”. Även Sara positionerar sig och sina ”medkollegor” inom sektionen mot de ”vanliga” svenskarna, genomsnittssvenskarna, och indikerar på samma gång att Amnesty-medlemmar har en viss mentalitet som skiljer sig från ”Svensson”. Caroline tror att folk som söker sig till Amnesty ”funderar” och att det faktum att man väljer att engagera sig tyder på ”en viss människosyn”. Detta behöver inte nödvändigtvis betyda att alla är för jämställdhet, påpekar Caroline, ”men jag tror att liksom kanske lite större andel”.

Bengt tror också att de människor som går in i Amnesty-rörelsen nog är ”ganska medvetna människor”. Han framhåller dessutom att personer med exempelvis kontroversiella främlingsfientliga åsikter inte har någon möjlighet att etablera sig i organisationen, att ”den personen skulle säkerligen bli utkastad” eller åtminstone ”utstött, utfrysad”. Det han vill poängtera är att personer med åsikter som inte håller sig inom Amnestys ramar inte ges utrymme i organisationen eftersom de inte kan stå för det som Amnesty förespråkar.

Inga ”typiska invandrare”

Samtliga intervjupersoner är överens om att människor med utländsk bakgrund är underrepresenterade i rörelsen. Sam berättar att det i hans egen grupp för tillfället bara är ”svenskar och jag” och att av de Amnesty-medlemmar som han känner till är få personer av utländsk bakgrund. På frågan varför han tror att det är så, reflekterar han på följande sätt:

Sam: (...) jag menar, folk med utländsk bakgrund kanske... dom har ju varit med om det här så det kanske är lite svårare för dom att gå med och liksom uttrycka sig så, dom kanske är rädda för att, jag vet inte, deras egna regim ska få reda på det eller liksom och så... Jag vet inte jag har inte erfarenhet av att vara flykting heller så att för mig har det varit bara fritt fram hela tiden, hela livet, så jag har inte såna barriärer, men jag skulle tro att det är så att folk med utländsk bakgrund, dom är nog lite rädda för att gå med i Amnesty... kan vara så, jag gissar bara.

Som nämnts i ett tidigare sammanhang talar Sam i citatet ovan om ”folk med utländsk bakgrund” som ”dom” och distanserar sig på detta sätt från ”gruppen”. Sam, som flyttade till Sverige som 9-åring p.g.a. att pappan var tvungen att fly från Iran av politiska skäl, förklarar dessutom att han

själv inte har någon erfarenhet av att vara flykting och att ”det bara varit fritt fram hela livet”. Detta skulle kunna förstås som att han skiljer sig från ”folk med utländsk bakgrund” genom att *varken* ha något skäl till att känna rädsla för att bli förföljd av någon regim i hemlandet *eller* att vara flykting av någon annan anledning. Vidare förklarar han att han inte tror att han är ”typisk” på så sätt att han kan språket och inte bryter på svenska och konstaterar dessutom att ”jag har väl blivit lite försvenskad, jag har inte det här sydländska temperamentet till exempel liksom att jag är väldigt diplomatisk av mig och... väldigt svensk på det sättet, så det blir inte kulturkrockar heller”. Sam ser sig alltså som ”försvenskad” och kan inte identifiera sig själv med gruppen ”folk med utländsk bakgrund” på grund av att han inte har de erfarenheter - förföljelse, flykt och rädsla - som han förknippar med den. I denna bild finns inte utrymme för exempelvis en person som honom själv - någon som kom från Iran till Sverige som 9-åring, som har akademisk bakgrund och känner sig ”försvenskad” - utan visar istället på en generaliserad bild av den ”typiska” invandraren. I relation till de bilder av ”svenskar” och ”invandrare” som Sam förmedlar positionerar han sig i det ”svenska” och tillskriver sig egenskaper som han betraktar som svenska – språkkunnig i svenska och engelska, diplomatisk och en icke-flykting status. Eftersom Sam omtalar sig som ”väldigt svensk” menar han att inga ”kulturkrockar” kan uppstå mellan ”hans” kultur och majoritetskulturen och ger ett exempel på detta.

Sam: (...) ett exempel liksom...min flickvän dansar med en annan kille och då säger liksom mina kompisar ”kan du tillåta det där? Dom dansar ju så där och blir du inte svartsjuk?”. Jag menar, va fan, hon är ju fri, om hon vill dansa med någon så, så får hon göra det. Sen om hon inte kan respektera att jag kanske tar illa vid när hon dansar på det sättet med någon annan, eller det behöver inte vara det liksom att... Jag litar på henne liksom att det inte är nåt mer än bara en dans så att då, jag menar, då spelar det ingen roll. Men en som inte är lika svensk som jag, dom skulle väl kanske ta mer illa vid och så. (H: Varför det?) För att det är...det är väl den kulturen. Jag menar, det behöver ju inte vara liksom den muslimska mellanöstern heller, det är bara att åka ner till Spanien, Italien, det är samma kultur (...).

Sams resonemang handlar om att människor som kommer från en viss plats är på ett visst sätt - något som han definierar som ”kultur”. Sams syn på kultur förstår jag som statisk och essentialistisk. I kontrast till en essentialistisk förståelse - då kultur mer förstås som ett *ting*, något som en viss grupp eller ett visst folk har - är kultur, enligt Hylland Eriksen (1999), föränderligt - en process som inte kan upprätta några absoluta gränser. ”Försöker man slå fast vad som är särnorskt, eller särindiskt, eller sär-vad-som-helst, så kommer den sociala verkligheten där ute att ha förändrat sig innan tesernas trycksvärta torkat” (Hylland Eriksen 1999:18). Hylland Eriksens poäng är att kultur flyter och är ett föränderligt fenomen som inte går att häfta till ett visst folk. Världen består således, menar han, av fem miljarder människor som i varierade grad är präglade av kulturella former och traditioner som överlappar varandra (Hylland Eriksen 1999:60). Ur ett essentialistiskt perspektiv förstås kultur snarare som något fixerat än som något situationellt och föränderligt. Det är således omöjligt att - mot bakgrund av en konstruktionistisk förståelse - tala om ett fenomen som går ut på att två avgränsade kulturer möts någonstans och, likt två bilar, krockar - ”kulturkrockar”.

Stuart Hall diskuterar *olikhetens* betydelse och konstaterar att "difference` matters because it is essential to meaning; without it meaning would not exist" (Hall 1997:234). Vi förstår således vad exempelvis svenskhet är *främst* för att vi kan markera olikheten mot andra, inte p.g.a. ett antal karakteristika. Sam markerar olikheten mot "dom andra" för att positionera sig själv och ge sig själv mening.

Nadias reflektioner kring varför hon tror att det inte är så vanligt med folk med utländsk bakgrund i organisationen påminner till viss del om Sams resonemang. Hon menar att "det är väl mer vanligare tror jag med folk som har utländsk bakgrund men som är födda i Sverige (...)" än personer som hon själv, som kom till Sverige som barn. Anledningen till att det skulle vara vanligare med andra och tredje generationens invandrare i organisationen tycker Nadia är svår att förklara men hon tror att det kan handla om hur intresserad man är av, och hur mycket man tror att man kan, förändra. Nadia ser sig själv som något av ett undantag både i relation till Amnesty och i relation till sina "landsmän" från Bosnien.

Nadia: (...) för det som jag bemöter från mina landsmän, det är alltså att dom är skeptiska, bara "men Gud, politiskt aktiv" eller liksom "ideellt aktiv, varför? Tror du verkligen att du kan förändra nånting?" liksom, ser inget syfte med det så att man kanske är lite mer skeptisk till att...att bli engagerad på det här viset, jag vet inte. Sen kan jag också se, jag vet inte det kanske är en gissning, men det kanske handlar om integration och hur pass integrerad man är kan jag tycka ibland. För jag har ändå...jag anser ändå att jag, om man ska bedöma så här, ändå är ja, någorlunda integrerad så att säga för jag möter ju dagligen folk från Bosnien, där jag kommer ifrån, som fortfarande...som lever i det svenska samhället men ändå inte är en del av det. Som lever i det svenska samhället och ändå lever som att dom lever i Bosnien, umgås bara med bosnier, går ut bara där bosnier är liksom, har ingen kontakt med det svenska samhället överhuvudtaget. Hur ska man då få veta vad det... har man inte tillgång till samhället, är man inte villig att ta reda på vad som händer, då är inte chansen så stor tycker jag att få veta vad Amnesty gör, den kopplingen kan jag göra.

Nadia beskriver sig som olik sina landsmän från Bosnien på så sätt att hon upplever sig vara mer integrerad än många av dem som hon träffar i Sverige. Hon beskriver hur hon har bemötts med stor skepsis från "landsmännen" i sitt politiska och ideella engagemang och att deras reaktioner tyder på att de inte anser att det finns någon mening i att engagera sig då man ändå inte kan förändra någonting. Nadia ser också graden av integration som ett tecken på om man vill engagera sig i en organisation som Amnesty. Om man lever segregerat, som hon menar att många av hennes bosniska bekanta gör, är inte möjligheten så stor att man känner till den här typen av arbete.

Som svar på frågan *hur* Nadia känner sig "ganska integrerad" lyfter hon fram tre aspekter. Dels pekar hon på språkets betydelse, att hon har "haft turen att umgås med många svenskar" och därför kan hantera det svenska språket bra. Hon menar också att det faktum att hon har avslutat en universitetsutbildning, som inte ens är på hennes modersmål, är "duktigt" gjort. Dessutom har hon inte en sådan syn, som hon anser att många av hennes landsmän har att, "inte att dom ser ner på andra grupper men det är ändå lite så där 'men varför ska man välja att umgås med svenskar, det är så mycket enklare att umgås med sina egna?'" . Jag förstår Nadia som att

hon ser sin förmåga att hantera svenska språket väl och sin akademiska bakgrund som *tecken* på god integration i samhället. Hon besitter följaktligen också den ”specifika kompetens”, som diskuterats ovan, som krävs för att kunna engagera sig aktivt i Amnesty och skiljer sig på så sätt från många av sina ”landsmän”. Nadia positionerar sig, likt Sam, i det ”svenska” och tillskriver sig egenskaper som att vara integrerad, samhällsengagerad och ha en svensk bekantskapskrets, till skillnad från sina landsmän. Hon ser dessa egenskaper som sällsynta bland sina bosniska vänner och förstår sig själv som avvikande i detta avseende. För Nadia är markeringen av olikheten också väsentlig då hon förstår sig själv i relation till det hon anser att hon *inte* är.

Sara talar om kultur och ”svenskhet” utifrån en mer akademisk diskurs och ger uttryck för en problematiserad förståelse av begreppen. Hon ställer sig kritisk till den uppdelning i ”vi” och ”dom” som hon menar ständigt rekonstrueras, inte minst i media, och förespråkar en hållning där man måste gå ner på ”individnivå”. ”Vi måste kunna släppa, vi måste kunna sluta generalisera helt enkelt, och gå ner mer på individnivå...på alla nivåer...och bara skala bort det här med kulturella bakgrunder bara för att se just den personen”. Hon ställer sig mycket kritisk till det fokus på ursprung som hon anser präglar dagens samhälle och känner sig själv diskriminerad då hennes ursprung efterfrågas i irrelevanta sammanhang. Hon förhåller sig också kritisk till begreppet *invandrare*, närmare bestämt säger hon att ”jag hatar det ordet”, men använder sig ändå av det väldigt mycket själv, ”för att det är liksom det enda folk fattar i princip”. Hon upplever sig alltså tvungen att använda sig av begreppet trots att hon egentligen inte alls vill.

Sara reflekterar på följande sätt kring vilka ”typer” av ”invandrare” som engagerar sig i Amnesty:

Sara: (...) det blir ju dom typer av invandrare som kanske har en akademisk bakgrund, som kanske ändå lite mer genomsnittligt som svenskar som också dras in i organisationen. Då blir det inte heller plats för alla typer av invandrare men så här är det ju även bland svenskar, det finns ju egentligen kanske inte plats för alla typer av svenskar heller, det är ju också en grupp, en typ av svenskar, som också platsar i Amnesty så att den nackdelen finns ju inte bara när det gäller invandrare, det finns ju även bland svenskar (...).

Sara menar alltså att de invandrare som engagerar sig i organisationen kanske är lite mer genomsnittligt som de svenskar som också går med i rörelsen. Hon lyfter fram att det inte bara är ”vissa typer” av invandrare utan även ”vissa typer” av svenskar som platsar i Amnesty och att den akademiska bakgrunden är av central betydelse i detta. Det finns således få eller inga ”typiska invandrare” som är engagerade i svenska Amnesty utan snarare människor som mer liknar Sam, Nadia och Sara - ”försvenskade” och integrerade med akademisk bakgrund.

Den bild som växer fram i intervjuerna av den ”typiska” medlemmen i Amnesty visar på en medelålders, svensk, kvinnlig akademiker som är ”av en viss karaktär” - hon har tänkt efter, är medveten, öppensinnad och tänker lite annorlunda än ”genomsnittssvenskar”. Bilden av den ”typiska” medlemmen är dock, menar jag, i mångt och mycket idealistisk som i likhet med bilden av Amnesty som organisation, har ett romantiskt skimmer över sig. Den säger mycket om vem som är med, eller antas vara med, i Amnesty men också vem som *inte* är med. Den särskilda typ av invandrare som är med, skiljer sig från ”typiska” invandrare på så sätt att han eller hon

behärskar språket väl, är integrerad och försvenskad. Berättelsen om hur ”typiska” Amnestymedlemmar är, säger inte bara något om just detta utan också mycket om vad ”svenskhet” och ”icke-svenskhet” uppfattas vara.

Att svenska Amnesty är en homogen organisation, som kännetecknas av ”svenskhet”, är ett återkommande tema i intervjuerna, samt att en större heterogenitet efterfrågas i rörelsen. Samtliga intervjupersoner efterfrågar en större representation av kategorierna ”män”, ”invandrare” och ”icke-akademiker”. I detta sammanhang blir mångfaldsbegreppet intressant. Hur förstås mångfald av den svenska sektionens styrelse som gett förslag om ett införande av ett mångfaldsperspektiv i rörelsen? Skiljer sig detta från intervjupersonernas förståelse av vad mångfald *är* eller *bör* vara, såväl som på ett mer generellt samhällsligt plan och som ett Amnesty-relaterat fenomen? Hur kan mångfald i relation till (o)likheters betydelse förstås? Detta är frågor som jag ska ta upp och resonera kring i nästa avsnitt.

(O)likhetens betydelse

Heterogenitet efterfrågad

På svenska Amnestys årsmöte 2003 togs beslut om att ett mångfaldsperspektiv skulle genomsyra hela sektionens organisation och verksamhet vilket resulterade i att ”uppdragsgruppen för jämställdhet och mångfald” tillsattes. Syftet med gruppens arbete var att utreda hur den svenska sektionen ska arbeta med jämställdhet och mångfald, att klargöra vilka brister som finns inom dessa områden samt att formulera ett antal rekommendationer till styrelsen kring hur mångfald och jämställdhet kan implementeras i organisationen.³ Detta framkommer bl.a. i de anteckningar kring uppdragsgruppens direktiv som skrevs av en av styrelsens ledamöter i september 2003. Den problemformulering som enligt anteckningarna låg till grund för Amnestys mångfaldssatsning och tillsättandet av uppdragsgruppen löd:

Amnesty är traditionellt en organisation som till stor del består av välutbildade kvinnor med svensk bakgrund. Beror detta på att vi omedvetet riktar oss främst till denna grupp med vår information? Utesluter vi grupper genom hur vi formulerar oss, eller genom andra traditioner eller strukturer inom rörelsen? Kan vi i så fall göra något åt detta? (...) Det är väl känt att medlemmar värvar medlemmar som är lika dem själva. Om medlemskåren är homogen riskerar vi att bara rikta in oss på en liten grupp av människor. Om vi vill bli fler medlemmar bör vi rikta oss till så stor del av befolkningen som möjligt. Kanske kan vi bara göra detta, om vår medlemskår redan är heterogen. Fler unga män inom medlemskåren, gör det helt enkelt lättare

³ Anteckningar till styrelsen: ”direktiv till uppdragsgrupp för utredning av hur svenska sektionen ska arbeta med mångfald och jämställdhet”, 2003-09-19.

att nå gruppen unga män. Därför kan det vara motiverat att specifikt rikta sig till vissa grupper, för att skapa större möjlighet för Amnesty att växa på längre sikt.⁴

Problemformuleringen handlar till stor del om hur man ska göra för att inte enbart rikta in sig på en liten grupp människor - välutbildade kvinnor med svensk bakgrund - i värvningen av nya medlemmar och även några reflektioner kring varför det ser ut som det gör i medlemskåren idag. Beror den homogena medlemskåren på att informationen enbart riktas till en grupp människor eller kanske på strukturer inom rörelsen?

Amnesty vill få en så heterogen medlemskår som möjligt och konstaterar att det kanske därför är motiverat att rikta sig till "vissa grupper" i medlemsvärvningen. Formuleringen "det är väl känt att medlemmar värvar medlemmar som är lika dem själva" visar på en inställning som utgår ifrån en, i mitt tycke, relativt fixerad idé om (o)likheter. Olikheter relateras här till egenskaper som finns representerade hos olika "kategorier" människor. För att "komma åt" unga män måste det finnas fler unga män i organisationen eftersom de, lättare än exempelvis unga kvinnor, har god möjlighet att i sin tur rekrytera fler unga män. Detta är en tanke som också uppkommer i intervjun med Anna. Hon menar exempelvis att anledningen till att det är mest kvinnliga akademiker som blir medlemmar i Amnesty idag är för att det redan finns så många kvinnliga akademiker i rörelsen "och man värvar ju lätt dom som man känner och man känner ofta dom som är lika en själv, så tror jag att det är faktiskt". Anna använder även denna logik när hon funderar kring varför det är mest "infödda svenskar" som är med i sektionen och reflekterar, vid ett annat tillfälle i intervjun, kring hur organisationen skulle kunna göra för att rekrytera andra än svenska, kvinnliga akademiker.

H: Tror du att det finns någonting som alltså organisationen kan göra för att i såna fall locka andra än kvinnliga akademiker?

Anna: Ja, alltså man kan ju naturligtvis...man får väl ta vara på dom få man har som inte är kvinnliga akademiker. (H: Mmm) Det är lättare att värva, det har jag ju sagt förut, att det är lättare att värva dom som man känner, som är lika en själv och har man...vill man värva yngre män med invandrarbakgrund ja, då ska man väl rafsas ihop dom få män med invandrarbakgrund som man redan har och på nåt vis så att man kan relatera...så att dom kan relatera till dom (H: Mmm) att dom ser att det finns en plats i Amnesty för dom.

Denna logik, som både kommer till uttryck i ovan nämnda anteckningar och i intervjun med Anna, handlar om att det är lättare för människor att relatera till andra människor som är lika dem själva. Den bortser däremot från det faktum att människor kanske inte alltid känner sig lika dem som kategoriseras i samma "fack" som de. En ung man med invandrarbakgrund behöver inte nödvändigtvis känna sig mer lik en annan ung man invandrarbakgrund än exempelvis en ung man med "svensk" bakgrund, detta är också beroende av individens andra omständigheter såsom uppväxtförhållanden, utbildningsbakgrund, yrkesbakgrund etc. En icke-akademiker behöver inte nödvändigtvis känna större samhörighet med andra icke-akademiker än med akademiker och så

⁴ Ibid.

vidare. Detta är en diskussion som berörts tidigare och det är något som jag ska återkomma till senare.

I mars 2005 överlämnade uppdragsgruppen sin rapport till styrelsen där förslag, i form av 24 rekommendationer, gavs på hur sektionens arbete med mångfald och jämställdhet kan utvecklas och förbättras. I ett utdrag från det protokoll som fördes på ett möte mellan uppdragsgruppen och styrelsen 4-5 mars 2005, då rapporten diskuterades, går att läsa att några av rapportens slutsatser är att ”den svenska sektionen har ett underskott på män bland medlemmarna, att inget aktivt arbete kring mångfald och jämställdhet för närvarande bedrivs, samt att det bland de grupper som har svarat på enkäten finns ett intresse av att arbeta med de här frågorna” (Protokoll ORG 54/002/2005). Vidare antecknades att en lång diskussion fördes bland mötesdeltagarna kring vilken typ av mångfald det är som egentligen eftersträvas inom svenska Amnesty.

Vilken form av mångfald är det som eftersträvas; Etnisk mångfald? Att svenska Amnesty ska ha lika många manliga som kvinnliga medlemmar? Att Amnesty görs tillgänglig för fler samhällsgrupper ur ett socioekonomisk perspektiv? Flera ledamöter uttrycker frustration över att det är svårt att vidta åtgärder när det inte klart framgår vilken typ av mångfald som är mest eftersträvansvärt (Protokoll ORG 54/002/2005).

Då en oklarhet råder kring *vad* det är man egentligen vill åstadkomma med ett mångfaldsperspektiv och *vilken typ* av mångfald det är man eftersträvar uppstår en frustration bland mötesdeltagarna. Hur ska man veta vilka åtgärder som ska vidtas när man inte vet vad det är man vill åstadkomma? Jag tolkar denna frustration som att de involverade, eller de flesta i alla fall, gör antaganden om att mångfald och införandet av ett mångfaldsperspektiv skulle innebära något positivt men att när det väl kommer till kritan vet man inte riktigt vad det innebär och vad det egentligen är man vill åstadkomma. Är det etnisk mångfald man vill ha eller snarare bara en mer representativ fördelning av kvinnor och män? Eller innebär mångfald att rekrytera fler medlemmar med icke-akademisk bakgrund?

Att det ofta råder oklarhet kring mångfaldsbegreppet, och att olika viljor kan innefattas i ”mångfaldsvisionen”, är något som bland andra de los Reyes (2001) visar på. Hon menar att många har försökt definiera begreppet men att det inte har låtit sig göras och att det därför lever ”sitt eget liv” i olika typer av dokument. ”Begreppet är tillräckligt brett och svävande för att många viljor och uppfattningar ska identifieras med det” (de los Reyes 2001:191). Hon pekar också på att mångfald är ett konstruktivt begrepp snarare än ett kritiskt, en vision om det som är möjligt istället för en granskning av faktiska förhållanden, vilket får till följd att det är svårt att *inte* vilja ha mångfald. En omständighet som också bidrar till mångfaldsbegreppets oklarhet är att det både är deskriptivt och normativt - att det säger något om hur samhället *är* men samtidigt hur det *borde* vara (red. Westin 2001:12). Westin menar att de flesta människor troligtvis har ett dåligt grepp om vad mångfald betyder för dem som individer och hur det påverkar den enskilda människans villkor (red. Westin 2001:12).

Som protokollet från mötet mellan ”uppdragsgruppen för jämställdhet och mångfald” och styrelsen visar uppstod en frustration över att inte veta vilken slags mångfald det är man vill åstadkomma i organisationen. Är det en ”blandning av kulturer” eller kanske fler män i organisationen? Med avstamp i detta vill jag nedan visa på hur mångfald förstås av enskilda medlemmar inom organisationen och på detta sätt ytterligare bekräfta mångfaldsbegreppets oklarhet men samtidigt också lyfta fram de teman som återkommer och ”bygger upp”, konstruerar, och upprätthåller förståelsen av mångfald. Här är antaganden om (o)likheter, inte minst ”kulturella” sådana, av central betydelse.

Variation och kulturell blandning

Under intervjuerna berättade jag om svenska Amnestys mångfaldssatsning och insåg då att flera av de intervjuade inte kände till den men att de ändå uttryckte en mycket positiv inställning till initiativet. Jag var också intresserad av hur intervjupersonerna tänkte och resonerade kring mångfald som begrepp, vad de associerar till det och vilken innebörd de lägger i det, och frågade därför specifikt om detta.

Anna menar att anledningen till att svenska Amnesty vill införa ett mångfaldsperspektiv är att ”det är väldigt snedfördelat inom medlemskåren” och hon hoppas att det man vill åstadkomma är att ”rekrytera fler i dom grupper där man inte har så många medlemmar, (...) att vi verkligen representerar alla eller liksom många åtminstone och inte bara att vi representerar alla Sveriges akademiska kvinnor (...)”. Nadia, som inte har hört talas om mångfaldssatsningen, menar att det handlar om att ”dom [styrelsen] anser att det är viktigt med såna frågor, att det ska råda jämställdhet och jag anser det ju bara positivt med mångfald”. Det man vill åstadkomma tror Nadia är att titta på sammansättningen av medlemmarna och kanske locka folk med utländsk bakgrund och män till organisationen. På frågan om vad Sam tror att Amnesty vill åstadkomma med att se över jämställdheten och mångfalden lyfter han till en början fram att mångfald handlar om en blandning av kulturer men övergår, när jag ställer frågor om hur han definierar mångfald, till en betydligt bredare och mer generell förståelse av begreppet.

Sam: (...) mångfald...jag menar mångfald betyder ju mera erfarenhet, bredare åsikter... Jag menar, är det många från olika kulturer så blir det ju liksom...det blir ju inte svenskmärkt liksom, det är en internationell grej, att vi alla står bakom dom här orden, inte bara den här svenska diplomaten utan kanske också det här sydländska temperamentet och...jag vet inte.

H: Det här med mångfald är ju ett modeord kan man säga, det används väldigt flitigt nu. Hur skulle du, om jag frågar dig, hur skulle du definiera det begreppet?

Sam: Generellt med mångfald? Mångfald betyder ju för mig något som är heterogent. Det är inte bara en killorganisation eller tjejorganisation eller svensk organisation eller ja, det behöver nödvändigtvis inte vara en organisation. Mångfald betyder för mig globalisering, öppna gränser, förståelse.

I sammanhanget där införandet av mångfald i Amnesty diskuteras definierar Sara mångfald som ”mera erfarenheter, bredare åsikter” och något som inte är ”svenskmärkt”, eftersom många olika ”kulturer blandas”. Då han ska definiera begreppet mer generellt ger han dock en betydligt bredare bild av sin förståelse av det. På frågan varför han tror att det har blossat upp en mångfalddiskussion i Sverige på senaste tiden svarar han att han tror att det har att göra med ”den här it-revolutionen, globaliseringen” och ger ett exempel på hur tråkigt det är att bara äta en typ av maträtt, att den mångfald av maträtter som finns idag, med thailändska, kinesiska och indiska rätter, berikar livet. ”(...) eller som vi studenter, vi äter bara pizza och pasta, det är inte heller så gott eller nyttigt. Ja, mångfald det berikar...berikar livet.”

Sara lyfter också fram en bred förståelse av mångfald och menar att det inte bara handlar om etniska variationer utan även könsmissiga och åldersmissiga variationer, variationer i utbildningsnivå samt i kulturell bakgrund, även bland svenskar. Hon påpekar dock att mångfald *inte* förstås på det här sättet i samhället idag och kritiserar den strävan efter ”mångfald” och integrering som dagens politiker förespråkar.

H: Hur förstås mångfald, tycker du, i samhället idag? Förstås det på det sättet som du har beskrivit nu...?

Sara: Nää, mångfald tycker man liksom...det är roligt med lite kebab och pizza och lite falafel liksom, det är mångfald och sen lite olika utseenden, folk kan lite olika språk men annars ska alla bete sig lika. Jag tror att folk missuppfattar litegrann det här med mångfald, dom vill egentligen att folk ska anpassa sig istället för att integrera sig. Jag tror att ordet integration helt enkelt har missbrukats hur mycket som helst för det är inte integration dagens politiker vill, det är assimilation. Dom vill att folk ska anpassa sig till det svenska samhället, svenskarna vill att folk ska anpassa sig till deras samhälle och till deras normer och till deras sätt. Det är inte mångfald vi är ute efter och det tycker jag att där borde man verkligen granska och se: vad är det vi vill med det här samhället?

Sara menar att den ”mångfald” som förespråkas i Sverige idag inte alls överensstämmer med hennes sätt att se på mångfald och att folk helt enkelt ”missuppfattat litegrann det här med mångfald”. Hon pekar på att det inte är integrering som dagens politiker vill ha utan snarare assimilering, anpassning, och framhåller att mångfald i dagens Sverige egentligen går ut på att ”alla ska bete sig lika” och att integrering innebär att ”alla ska anpassa sig”. Sara knyter begreppen mångfald och integrering samman, vilket visar på den etniska och kulturella aspekt hon lägger i sin uppfattning av samhällets förståelse av mångfald. Då Sara uttrycker att hon är kritisk till det sätt som mångfald förespråkas i samhället frågar jag henne om hon anser att begreppet är användbart överhuvudtaget idag.

Sara: Det beror på vilket syfte man vill använda det till. Folk säger att nu vill vi ha ett... nu bor vi i ett mångkulturellt Sverige och nu ska vi se till att alla invandrare anpassar sig till Sverige, nä men då är det ju jättefel, då är det inte mångfald man är ute efter. Men ska man använda det på rätt sätt så tycker jag att mångfald är ett bra ord. Jag tycker om ett multikulturellt samhälle för att det är variationer och det finns plats för alla men det ska finnas plats för alla...(H: Mmm) och på alla samhällsnivåer, inte bara att det på alla pizzerior ska vara invandrare men att alla

politiker ska vara svenskar, det är ingen mångfald för mig... det här är högsta segregering, det här är apartheidssystem (H: Mmm).

Sara förhåller sig kritisk till mångfaldsbegreppet och så som det ofta refereras till detta. Hon skiljer på rätta och felaktiga sätt att använda och förstå begreppet. Det sätt som politiker talar kring mångfald idag är felaktigt och problematiskt, menar Sara, eftersom det handlar om att invandrare ska anpassa sig till Sverige och att alla ska bete sig lika. Däremot är mångfald ett bra ord om man förespråkar ett multikulturellt samhälle där *alla* verkligen får plats och där variationer får finnas. Hon menar också att det sätt som mångfald uppfattas på inom Amnesty påminner om hennes personliga förståelse av det men att fokuset ligger på etniska bakgrunder och på utbildningsbakgrunder. Vidare säger hon att ”tanken är att öka mångfalden på alla nivåer men det blir ju väldigt mycket fokus just på det etniska och kön (...)”. På frågan om Sara tycker att svenska Amnesty präglas av mångfald idag svarar hon att ”nej, nej långt ifrån, långt ifrån, verkligen inte, jag tror Amnesty är en väldigt homogen organisation jämförelsevis, så det är verkligen någonting som vi har att jobba med (...)”.

Nadia ser, till skillnad från Sara, den kulturella aspekten som central i sin personliga definition av mångfald. När hon hör begreppet så tänker hon på att man i Amnesty ”gärna vill ha en sammansättning av medlemmar där det finns folk med olika kulturella... alltså olika utländska..., alltså kulturell blandning så att säga (...)”. Vidare tänker hon på att det är en fördel om man i organisationen har medlemmar som kan bidra med olika erfarenheter, tankar och idéer och se saker ur olika perspektiv. För Nadia handlar alltså mångfald om kulturell blandning och ett tillvaratagande av människors olika erfarenheter. Hon påpekar dock att begreppet känns ”som ett så här urvattnat begrepp” men utvecklar inte vidare varför hon tycker det. Nadia berättar att hon ofta stöter på mångfaldsbegreppet, såväl i media som i kurslitteratur, och jag förstår henne som att hon upplever begreppet som något oklart och svårdefinierbart. Kanske kan det vara en anledning till att hon ser det som lite ”urvattnat”?

Caroline menar att mångfald innebär att ”det kommer folk från olika länder - eller med bakgrund i olika kulturer kanske man kan säga - inte bara olika länder men olika kulturer eller att man har rötter där även om man kanske inte är född där”. Detta är dock en ganska konventionell beskrivning, anser Caroline, och påpekar att mångfald är lite av ett modeord idag. Dessutom tror hon att många idag, även inom Amnesty, gärna pratar om jämställdhet och mångfald utan att kanske fundera så mycket på det, ”för att det ska vara så liksom”.

Bengts uppfattning om mångfaldsbegreppet påminner om Nadias och Carolines förståelse av det och han menar att för honom är det ett ”sociokulturellt begrepp”.

Bengt: (...) ja, mångfald innebär att vi har en blandning av människor med olika ursprung, språkligt, nationellt, eftersom vi fortfarande delar upp jorden i nationer får vi ju utgå ifrån det (H: Mmm) men det nationella är ju möjligtvis intressant om det samtidigt är en skillnad i kulturbakgrund. Jag menar nationer i sig är inte så intressant utan det är att inom dom ryms det olika uppfattningar om olika kultur... olika sätt att leva och olika sätt att tänka (H: Mmm) och att det naturligtvis är viktigt (H: Mmm) att tillföra rörelsen det.

Bengt säger att mångfald handlar om en blandning av människor med olika språkliga och nationella ursprung men påpekar att den nationella aspekten bara är intressant om det samtidigt innebär en skillnad i kulturbakgrund. Det är således den kulturella blandningen som är viktigt att tillföra organisationen eftersom den rymmer olika sätt att leva och olika sätt att tänka.

Intervjupersonernas förståelse av mångfald visar på den komplexitet som gömmer sig bakom detta, till synes, positiva och oproblematiska begrepp. Mångfald är ett begrepp som, med de los Reyes ord, är så brett och svävande att många olika uppfattningar kan identifieras med det (de los Reyes 2001:191). Trots att flera av intervjupersonerna beskriver mångfald inte bara som "etniska variationer" utan något som inte är "likriktat" eller homogent är den etniska och kulturella aspekten dominerande i förståelsen av begreppet. De los Reyes skriver att den offentliga diskussionen om mångfald idag till stor del handlar om att "öppna dörrarna för invandrarna" (de los Reyes 2001:170), en inställning som jag vill påstå även är dominerande i intervjuerna.

En fråga om representation och lönsamhet

Mångfald inom svenska Amnesty ser ut att handla mycket om *representation*, att få representera olika "grupper" i samhället, och att bli en heterogen organisation. Argument av rättvisekaraktär är inte vanligt förekommande i det sätt som intervjupersonerna talar om och förstår mångfald. Snarare ses mångfald som något självklart eftersträvansvärt i organisationen som inte behöver ifrågasättas. "Att vara olika är bättre än att vara lika" lyder parollen. Argument av lönsamhetskaraktär, att organisationen "tjänar" på mångfald och att det är blandningen av olikheter som är central, förekommer dock i flera av intervjuerna. Nadia säger exempelvis att mångfald handlar om "att man har medlemmar som kan bidra med väldigt olika erfarenheter och tankar och idéer och att man har folk som kan se saker och ting ur helt olika perspektiv".

Då Bengt resonerar kring varför han tror att Amnesty har valt att "se över" jämställdheten och mångfalden inom sektionen lyfter han både fram representationsaspekten och lönsamhetsaspekten. Han menar att han tror att alla organisationer vinner på att vara representativa för det samhälle de verkar i, såväl en rörelse som Amnesty som politiska partier. Han anser att det är viktigt att kunna spegla sammansättningen i samhället och menar att "jag tror att man kanske tänker lite olika om man är man eller kvinna, om man är född i Sverige eller olika...utomlands...för man har med sig olika erfarenheter". Bengt menar alltså, i likhet med Nadia, att en blandning av människor kan bidra med olika sätt att tänka och olika erfarenheter i organisationen. Bengt pekar också på att han tror att mångfald i Amnesty till viss del handlar om kunskapsöverföring mellan människor eftersom det är en internationell rörelse. "Jag menar, kunskap om hur det fungerar i andra länder utgår jag från att dom som kommer från dom här länderna har bättre än jag (...)" säger Bengt och ger samtidigt uttryck för att Amnesty på så sätt skulle kunna "vinna" på mångfald.

Som påvisats ovan är mångfald ett brett och svävande begrepp som dels är omöjligt att hitta en allmängiltig definition på och som dels förvirrar genom att *både* säga något beskrivande om hur samhället är *och* hur det borde vara. Som protokollet från mötet mellan Amnesty uppdragsgrupp och styrelsen visar uppstår också lätt frustration över vad det är man egentligen vill åstadkomma med mångfald. Vilken slags mångfald vill man ha? Lösningen på hur man kan komma runt detta kan tyckas vara enkel: gör din egen definition av mångfald och utgå sedan ifrån den i ditt arbete! Detta är en lösning som många arbetsplatser och organisationer har tagit till sig och som en följd av detta finns nästan lika många definitioner av mångfald som det finns ”definierare”. Oavsett hur mångfald definieras handlar det i mångt och mycket om en *uppvärdering av och fokus på olikheter* mellan människor och knyts, nästan uteslutande, till positiva associationer. ”Mångfald berikar!” är det konstaterande som många människor aldrig ifrågasätter.

En stor anledning till att mångfald har blivit ett slagord främst i arbetslivssammanhang idag är, menar de los Reyes, att visionen om mångfald associeras till en positiv och, till synes, konfliktfri förståelse av olikheter (de los Reyes 2001:190). Olikheters betydelse i mångfaldsvisioner är, menar hon, ofta oproblematiserad och uteslutande positiv vilket får till följd att de olikheter som uppvärderas löper en stor risk att essentialiseras (de los Reyes 2001:23). De los Reyes höjer ett varningens finger för ett oreflekterat och oproblematiserat sätt att se på mångfald då hon menar att det riskerar att låsa fast individer i olika kategorier och därmed reproducera uppfattningar om olikheter baserade på kategorier. Olikheten mellan människor, beroende på vilka ”kategorier” de kan sägas tillhöra, riskerar att bli till ”ett axiom som inte behöver verifieras” (de los Reyes 2001:185). Människor som tillhör andra ”kategorier” än den man själv anser sig tillhöra, såsom ”kvinna”, ”man”, ”invandrare”, ”svensk” etc., blir således oreflekterat olik en själv. Som en följd av detta riskerar stereotypa bilder och olikheten att reproduceras och befästas ytterligare.

Talet om mångfald är konstruktivt, inte kritiskt, och innebär att det sätter fokus på en vision om det som är möjligt men vilar inte på en analys av vad det är som gör att vissa människor har svårare än andra att komma in på exempelvis arbetsmarknaden. Mattson har, vid sidan om de los Reyes, visat på detta i sin analys av hur skillnader mellan invandrade och infödda personer förklaras i den politiska debatten och i medias rapportering (Mattson 2001:81). ”De bärande idéerna i mångfaldsdiskursen är att invandrare, genom att komma från andra kulturer, kan tillföra enskilda företag och näringslivet kompetenser och kvaliteter som annars saknas” (Mattson 2001:81). Vidare menar hon att denna diskurs utformas *både* av människor som menar att etnisk diskriminering är utbredd i svenskt arbetsliv *och* av företrädare som förnekar detta. Mattson och de los Reyes lyfter båda fram att talet om mångfald i det offentliga samtalet och i arbetslivssammanhang har en ”mörk” och ”dold” sida där det döljer sig erfarenheter av diskriminering och orättvis behandling som inte får något utrymme i mångfaldsdiskursen (de los Reyes 2001:192, Mattson 2001:81 ff).

Jag menar att de los Reyes och Mattsons resonemang kring mångfaldsretoriken med arbetsmarknaden som arena också låter sig överföras till en frivilligorganisation som Amnesty, även om Amnesty inte är en del av arbetsmarknaden utan snarare av vad som kan definieras som

det "civila samhället". Amnesty bygger, till skillnad från arbetsmarknaden, på frivilligt engagemang och de människor som engagerar sig i rörelsen gör det med stor sannolikhet på grund av att de står för de åsikter som rörelsen står för och vill jobba med vissa frågor. Inom Amnesty finns inte heller någon större rekrytering av anställda vilket innebär att vissa människor, till skillnad vid exempelvis jobbansökningar, inte kan sällas bort redan vid inskickandet av sitt CV eller vid en intervju. Däremot talar man inom Amnesty i termer av medlemsrekrytering och som påvisats ovan är frågan kring *hur* man ska rekrytera nya medlemmar och *var* man ska rikta sig central.

I den problemformulering som låg till grund för "uppdragsgruppens" direktiv konstaterades det att "det är väl känt att medlemmar värvar medlemmar som är lika dem själva" och att det därför kan vara motiverat att "specifikt rikta sig till vissa grupper". Om man har fler unga män i rörelsen är det lättare att nå unga män, fler invandrare gör det lättare att nå invandrare osv. Med avstamp i en logik som denna riskerar man, precis som de los Reyes påpekar, att "läsa fast" olikheter i olika kategorier och oreflekterat *anta* att människor alltid känner sig mer lika dem som placeras in i samma kategori som de själva "tillhör". Som analysen ovan visat positionerar sig exempelvis Sam och Nadia i en "svenskheter" och distanserar sig från den "typiska invandraren". Jag förstår detta som att Sam och Nadia - som själva faller inom kategorin "invandrare" - inte alls upplever att de mest kan "känna igen sig" i många av de personer som faller inom samma kategori som dem själva. Troligtvis kan de mest relatera till dem som är lika dem själva - med avseende på bakgrund, utbildning, intressen etc. - men den poäng jag vill lyfta fram är att detta *inte* är något kategoribundet. Ett kategoribundet tänkande resulterar i, som påpekats ovan med hänvisning till de los Reyes, att människor som tillhör andra "kategorier" än vad man själv anser sig tillhöra, blir *oreflekterat olik* en själv.

Den mångfaldsdiskurs som präglar offentlig svensk debatt idag är, som tidigare påpekats, snarare konstruktiv än kritisk. Relaterat till mångfaldssatsningen inom svenska Amnesty bygger inte den på en analys av exempelvis varför det nästan bara är svenskfödda, medelålders kvinnor med akademisk bakgrund som är engagerade i rörelsen, utan snarare bara på *att* det är en underrepresentation av andra "grupper". Det *kan* och *bör* finnas anledningar till att vissa människor överhuvudtaget inte söker sig till rörelsen och det *kan* och *bör* finnas anledningar till att vissa människor inte känner sig välkomna. Analysen ovan har visat på ett antal företeelser som kan stödja ett sådant resonemang. I sammanhanget är diskriminering ett fenomen värt att uppehålla sig vid något. Intervjupersonerna tillfrågades särskilt hur de förstår diskriminering och om det är något som de anser förekomma inom Amnesty. Jag vill lyfta fram deras tankar och resonera kring detta nedan för att därefter, i en avslutande diskussion, diskutera det vidare i relation till de teman som är centrala i denna uppsats - mångfald, (o)likheter och svenska Amnesty.

Förståelse av diskriminering

”Det borde inte förekomma”

Nadia svarar att hon främst tänker på diskriminering inom arbetslivet - när hon får frågan vad hon anser att diskriminering är - och att det då innebär ”att man inte får samma möjligheter och förutsättningar som en svenskfödd på grund av att man inte är svenskfödd, i det här fallet, utan på grund av att man har ett utländskt ursprung, ett annorlunda namn och kanske ett annorlunda utseende”. Nadia associerar omedelbart till etnisk diskriminering och menar att det finns ”olika skalor” där chansen att bli diskriminerad är större ju längre bort, rent geografiskt sett, man kommer. Den rangordning som hon räknar upp börjar med folk från Norden högst upp, därefter från västra Europa och vidare folk från östra Europa, bl.a. från Balkan som hon själv kommer ifrån, och till sist mellanöstern och Afrika. Om hon konkurrerar om ett jobb med en svensk tror hon att svensken har störst chans att få jobbet men om det är någon från Afrika eller mellanöstern, tror hon att chansen är större att hon får jobbet.

Den ”kulturella hierarki” i arbetslivet som Nadia pratar om är också något som Sten Höglund (2000) visar på och hans uppfattning om vilka människor som uppfattas som mest kulturellt (o)lika det svenska skiljer sig inte nämnvärt från Nadias uppfattning. Han konstaterar att: ”Bland dem som uppfattas vara mest olika finns bl.a. svarta från Afrika och folk från arabiska länder eller länder med starka muslimska inslag” (Höglund 2000:26). Denna ”kulturella hierarki” som finns i den majoritetssvenska föreställningsvärlden påverkar också mycket sannolikt, menar Höglund, människors olika möjligheter till inträde på arbetsmarknaden (Höglund 2000:26). Nadia menar att anledningen till att en rangordningsskala som denna finns beror på kulturskillnader, att det är större kulturskillnad mellan Sverige och mellanöstern eller Afrika än vad det är mellan Sverige och exempelvis Balkan - en uppfattning som Höglund påvisar är en vanlig föreställning hos ”majoritetssvenskar”. Jag förstår Nadias sätt att resonera kring kultur och kulturskillnader som essentialistisk då hon antyder att det går att tala om kulturer såsom de vore ett avgränsat ting som kan befinna sig nära eller långt borta från varandra.

I och med att Nadia både har utländsk bakgrund och är kvinna tror hon att sannolikheten är stor att hon diskrimineras på arbetsmarknaden eftersom hon ”har allt som går emot” sig och på grund av detta menar hon att hon känner sig motverkad av samhället så som det ser ut idag. Nadia upplever alltså, som jag förstår det, ett ”dubbelt förtryck” mot bakgrund av att hon både är invandrare och kvinna. Varje gång hon tillfrågas om religionstillhörighet så känner hon sig dessutom diskriminerad och det har hänt i många ”konstiga sammanhang”, som på exempelvis restauranger, berättar hon.

I kontrast till den diskriminering som Nadia förväntar sig på arbetsmarknaden och det ”dubbla förtryck” hon känner från samhället, säger hon sig aldrig ha upplevt något utanförskap eller utsatts för diskriminerande handlingar inom Amnesty. Hon har bara varit engagerad i rörelsen i drygt ett år men menar att det skulle vara ”väldigt konstigt” om diskriminering skulle

förekomma där. På frågan om hon någon gång har upplevt någon diskriminerande situation inom Amnesty svarar hon:

Nadia: Nä, inte inom Amnesty faktiskt (H: Nä) för där är det så pass...det är så pass oviktigt alltså det här (...) Men nä, inte så att jag blivit diskriminerad på grund av min bakgrund eller på grund av mitt kön, (H: Mmm) inte inom Amnesty.

H: Men alltså varför...det finns ju uppenbarligen en skillnad mellan om vi pratar samhället som stort (N: Ja) och liksom Amnesty, det gör det ju (N: Mmm) det har ju du förklarat nu...men varför finns den skillnaden?

Nadia: För att där befinner man sig i en sfär där mänskliga rättigheter gäller alla hela tiden punkt slut och där är det så oviktigt vad du har, känner jag, vad du har för bakgrund, vad du har för kön, vad du heter, det är så oviktigt så att det måste väl vara en anledning. (H: Mmm) Det är ingenting man tänker på överhuvudtaget för där sitter man och diskuterar mänskliga rättigheter för alla personer oavsett vad, då skulle det kännas väldigt konstigt om...om det skulle förekomma men det vet jag inte, det kanske det gör, det kanske är därför den gruppen [uppdragsgruppen för jämställdhet och mångfald] finns till (skratt) (H: Mmm) men jag har personligen inte upplevt det så alls.

Nadia förklarar frånvaron av diskriminering i Amnesty med att man där befinner sig i en ”sfär där mänskliga rättigheter gäller alla hela tiden” och att det därför är oviktigt med bakgrund, kön, namn och så vidare. Diskriminering, som Nadia förstår det, går enkelt uttryckt inte ”ihop” med de värderingar som Amnesty står för. Det är för henne en, som jag förstår det, oreflekterad självklarhet att diskriminering inte borde förekomma inom ramen för Amnesty.

Sam framhåller också, i likhet med Nadia, att han bara har varit engagerad i Amnesty under drygt ett års tid men att han aldrig har känt av någon diskriminering inom rörelsen, att han aldrig har hört talas om det överhuvudtaget och hoppas att det inte förekommer. ”Det vore väldigt dumt tycker jag, liksom att man går med i en sån här grupp... jag har aldrig talas om det, jag är inte så erfaren heller så...” Att Sam anser att det skulle vara ”dumt” att man ”går med i en sån här grupp” tyder på att han ser diskriminering som något vissa människor skulle föra med sig in i organisationen, och att det skulle vara en medveten handling, till skillnad från något som är inbyggt i de samhälleliga strukturer som även genomsyrar en organisation som Amnesty och som inte alltid gestaltar sig i medvetna former. Nadia och Sam uttrycker båda en syn på diskriminering som något som gestaltar sig i medvetna handlingar, ett medvetet uteslutande av någon p.g.a. sociala kategoriseringar såsom kön, etnicitet, ålder etc., vilket de menar inte är något som förekommer eller borde förekomma i en organisation som själva arbetar *mot* detta.

”Det tror jag säkert att det förekommer”

Till skillnad från Sam och Nadia uttrycker Sara en något mer tveksam inställning till om hon tror att diskriminering förekommer inom Amnestys ramar. Hon säger att ”det tror jag säkert att det förekommer just för att det förekommer ju överallt annars i samhället, jag skulle förvånas om det

inte förekommer inom Amnesty”. Själv har hon dock aldrig känt sig diskriminerad inom organisationen men menar att hon upplever att det är väldigt lätt att associeras med sitt ursprung än för den person man är eller för den kompetens man har, en kritik som hon menar även kan riktas till Amnesty. För henne är diskriminering ”så fort man påpekar mitt ursprung i ett helt irrelevant sammanhang” och hon ser även ”positiv diskriminering” som negativt. Oavsett syfte och om det är ont eller gott menat framhåller hon att det är diskriminering om hennes ursprung lyfts fram i en situation då det inte är relevant. Då Sara rekryterades till sitt förtroendeuppdrag ställde hon sig frågan om hon tillfrågades p.g.a. den person hon var eller ”för att dom måste få representanter av invandrargruppen”. Nu, efter ett år på förtroendeposten, tycker hon att hon känner sig mycket mer hemma och att nu så ”vet dom vad jag kan, men då visste dom inte vad jag kunde egentligen eller vad jag var intresserad av”. Orsaken till att Sara inte har upplevt någon annan form av diskriminering än denna inom Amnesty kopplar hon till att just diskriminering är en viktig fråga inom området ”mänskliga rättigheter” och att hon upplever många människor inom Amnesty som öppensinnade.

Bengt har aldrig upplevt sig vara diskriminerad, varken inom Amnesty eller i något annat sammanhang. Han menar att han är ”ju ganska medelsvensk” som vit, heterosexuell man, född i Sverige och utan något ”invandrarnamn”. Inom Amnesty tror han dock att den ”stora” diskriminering som man pratar om i riksdag och regering inte förekommer men kanske någon form av vardagsrasism. Bengt har vid några få tillfällen upplevt vad han kallar ”moralisk diskriminering” inom Amnesty då en persons ursprung har betonats i irrelevanta sammanhang och det är den nivån på diskriminering han tror det kan handla om inom Amnesty. Caroline tror, liksom Bengt, att det snarare kan handla om en omedveten form av vardagsdiskriminering än en medveten och ”stor” diskriminering som förekommer inom Amnesty, något som sällan eller aldrig reflekteras över. Exempelvis anser hon att det finns en skillnad i hur människor lyssnar på män än på kvinnor. ”Jag tror man lyssnar mer när killar pratar, alla blir tysta när killar pratar, eller män, liksom i allmänhet, sånt tror jag spelar roll, det är svårt att kalla det diskriminering men det är ändå särbehandling”. Det är snarare alltså de maktrelationer som genomsyrar samhället i övrigt som även kommer till uttryck i Amnesty, menar Caroline, än en medveten form av diskriminering.

IV. Reserverad mångfald

Tal i ett olikhetsparadigm

Den bild av Amnesty som växer fram i intervjuerna visar på en homogen rörelse som idag präglas av svenskfödda, medelålders kvinnor med akademisk bakgrund. Det finns en vilja - som både kommer till uttryck i intervjuerna och i de anteckningar som jag har fått ta del av - att det skulle vara bättre om Amnesty var mer heterogen och att fler ”grupper” än ”svenska, akademiska

kvinnor” fanns representerade i rörelsen. En blandning av människors olikheter är något man således anser vara berikande för rörelsen och något som i mångt och mycket är en självklarhet att jobba för. Man vill m.a.o. att ett ”mångfaldsperspektiv” ska genomsyra hela sektionens organisation och verksamhet.

De los Reyes har visat att den mångfaldsdiskurs som präglar den offentliga debatten i Sverige idag till stor del handlar om en *uppvärdering av och fokus på* olikheter mellan människor, baserade på sociala kategoriseringar såsom kön, ålder och etnicitet (de los Reyes 2001). Denna strävan resulterar ofta i, menar hon, ett oreflekterat bestående av olika ”gruppers” olikheter. Människor som anser sig tillhöra gruppen ”män”, eller tillskrivs denna gruppbenämning, blir oreflekterat olik gruppen ”kvinnor”, ”svenskar” blir oreflekterat olik ”invandrare” etc. I talet om mångfald, som bygger på en idé om att blandningen av människors olikheter medför något positivt, utgör således olikheten mellan kategorierna män och kvinnor, ”svenskar” och ”invandrare” en stor tillgång.

En viktig poäng här är att det *inte* är uppvärderingen av olikheten *i sig* som är problematisk. Alla människor är givetvis olika varandra - vi har skilda livsvillkor, bakgrunder och förutsättningar - och kan komplettera varandra på olika sätt, något som man absolut bör ta tillvara på i exempelvis en arbetsorganisation. Det är inte för intet som vi ofta talar just om att *komplettera* varandra, såväl i privatliv som i arbetsliv. Det problematiska i talet om mångfald är alltså inte att man fokuserar på olikheter mellan människor utan att olikhetsdiskussionen inte utgår från individer utan snarare från olika grupper eller kategorier av människor. Tankegångar som att ”vi är olika varandra eftersom du är invandrare och jag är svensk” snarare än ”vi är olika varandra eftersom vi är två individer med olika förutsättningar, livsvillkor och bakgrunder” visar på denna, i mitt tycke, problematiska hållning. Individer tillskrivs en viss karaktär mot bakgrund av vilken kategori de faller inom och som en följd av detta blir såväl ”invandrare” som ”svenskar”, kvinnor som män, homosexuella som heterosexuella på ett ”visst sätt”.

En problematisk aspekt som ligger grundmurad i talet om mångfald är ett oreflekterat antagande om att olikheter är kategoribundna istället för individbundna. Diskursen om mångfald är en diskurs i ett ”olikhetsparadigm”, menar de los Reyes, och pekar då på det faktum att (o)likhetens betydelse och upprätthållandet av denna är central i talet om mångfald (de los Reyes 2001:186). Problematiskt är också, menar hon, att olikheterna - som lätt låses fast i olika kategorier - varken prövas eller ifrågasätts. Risken är stor att olikheterna essentialiseras och förstås som naturliga och självklara. I kontrast till den forskning om såväl genus som etnicitet, funktionshinder och ålder som under de senaste åren alltmer kommit att förstås utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är den uppfattning om olikheter som präglar diskursen om mångfald ”både förlegad och statisk” hävdar de los Reyes (de los Reyes 2001:186). Forskningen om mångfaldens ”beståndsdelar” är således idag starkt influerad av socialkonstruktionistiska synsätt men själva *diskursen* om mångfald i offentlig debatt idag kan, mot bakgrund av de los Reyes resonemang, förstås som statisk och essentialistisk.

Litet utrymme för diskussion

De los Reyes och Mattson menar båda att det i talet om mångfald finns mycket litet utrymme för en diskussion om diskriminering eller utanförskap (de los Reyes 2001:192, Mattson 2001:81 ff). Mångfaldsretoriken är uteslutande positiv och svår att opponera sig mot och att ”mångfald berikar” är något av en självklarhet. Visionen är framåtsträvande och konstruktiv, inte kritisk. Denna positiva inställning präglar även till stor del den mångfaldsdiskurs som kommer till uttryck hos de aktiva medlemmarna inom Amnesty som jag har intervjuat. Vid sidan om Saras kritiska förhållningssätt kring talet om mångfald i samhället idag, är kritiska reflektioner kring *vad* det är man egentligen vill åstadkomma med mångfald nästintill obefintligt i intervjuerna.

De los Reyes kallar diskriminering för mångfaldens ”mörka” och dolda sida, en ståndpunkt som jag vill ansluta mig till. Den är ”mörk”, menar hon, för att det bakom talet om mångfald döljer sig personliga erfarenheter av diskriminering och den är ”dold” på grund av att diskriminering inte synliggörs eller problematiseras när mångfald kommer på tal (de los Reyes 2001:175, 192). Faktum är att de människor som i mångt och mycket utgör den ”olikhet” som ska ”tillföras” ett företag eller en organisation - ”invandrarna” - också är de som ofta kanske bär med sig erfarenheter av diskriminering och utanförskap. Det *borde* finnas en anledning till att det överhuvudtaget behövs en strategi för att ”kvotera” in dessa ”olikheter”. Varför finns exempelvis inte etnisk och kulturell mångfald på en arbetsplats om samhället nu präglas av ”etnisk och kulturell mångfald”? Varför är kvinnor underrepresenterade i höga chefsposter? Anledningen heter, åtminstone till stor del, *sambälleliga maktsystemer*.

Karakteristiskt för mångfaldsretoriken är att den nästan är uteslutande positiv. Att här dra en parallell till den bild av Amnesty som målas upp av de aktiva medlemmarna i rörelsen är inte särskilt långsökt. Bilden av Amnesty är också, med få undantag, mycket positiv. I Amnesty, som är en trovärdig, känd och etablerad rörelse som arbetar för mänskliga rättigheter, *borde* diskriminering inte förekomma. I bilden av den typiska medlemmen - som är ”av en viss karaktär” - finns knappast något utrymme för sådant som inte förknippas med en mogen, eftertänksam och ansvarsfull individ. Det blir närmast en självklarhet att sådant som per definition går emot mänskliga rättigheter inte *kan* finnas i organisationen. I kontrast till bilden av Amnesty som en ”skyddad” sfär från samhället kommer också ett mer kritiskt förhållningssätt till uttryck i intervjuerna, influerat av en akademisk diskurs, där ett maktperspektiv är centralt. Oavsett om Amnesty uppfattas vara en ”skyddad” sfär eller inte, är intervjupersonerna överens om att någon ”stor” diskriminering troligtvis inte förekommer. Den diskriminering som antas kunna förekomma är snarare omedveten och ”liten” och det är något som sällan eller aldrig reflekteras över.

Antagandet om att diskriminering förekommer i mycket liten grad inom en människorättsorganisation som Amnesty - som själva arbetar *mot* diskriminering - må vara alldeles rimligt och troligt, om det begränsas till den möjlighet att vissa människor skulle ”föra in” diskriminering i rörelsen. Jag skulle, i likhet med de intervjuade medlemmarna, vilja hävda att de människor som engagerar sig i rörelsen med stor sannolikhet har en ”viss människosyn”. Inte på

så sätt att detta skulle utesluta att många andra människor som inte är med i Amnesty *inte* har denna människosyn, men att de som faktiskt befinner sig inom Amnestys ramar i mångt och mycket delar de åsikter som Amnesty officiellt står för - mot diskriminering, mot dödsstraff, för alla människors lika värde etc. Amnesty är en intresseorganisation som till stor del består av människor som delar ett intresse och delar vissa åsikter. Att samtliga intervjuade medlemmar ger uttryck för en åsikt som denna, att Amnestymedlemmar är på ett "visst" sätt, är alltså inte förvånande. Om jag hade intervjuat medlemmar i exempelvis en politisk organisation som står för främlingsfientliga åsikter, skulle troligtvis också en "viss typ" av medlem växa fram. *Men* - jag vill framföra ett stort *men* - antagandet kring frånvaron av diskriminering inom Amnesty kräver en omvärdering om diskriminering *också* förstås som de strukturer som, helt oavsiktligt, kan verka utestängande för vissa människor.

Jag har i denna studie visat på att svenska Amnesty uppfattas vara en trovärdig och tillförlitlig rörelse, av de intervjuade aktiva medlemmarna, men samtidigt en exkluderande rörelse på så sätt att det inte finns plats för alla människor. Det krävs något av en specifik "Amnestykompetens" för aktivt arbete inom organisationen. Språkets betydelse tillskrivs största vikt - såväl muntligt som skriftligt - och likaså bakgrunden, såväl akademisk som nationell och kulturell. Det framkommer också att "svenskhet" i mångt och mycket uppfattas som en "kompetens". De få människor med utländsk bakgrund som är engagerade i rörelsen uppfattas inte vara några "typiska" invandrare utan snarare "försvenskade" och integrerade med akademisk bakgrund. Det uppfattas följaktligen finnas litet utrymme i rörelsen för människor med icke-akademisk bakgrund som inte känner att de behärskar svenska och engelska och människor som inte positionerar sig i det "svenska". Sett ur detta perspektiv är antagandet om att aktiva medlemmar i Amnesty inte "diskriminerar" och att diskriminering således inte borde förekomma, inte längre lika relevant. "Knäckfrågan" är, menar jag, hur diskriminering, utestängning och utanförskap förstås. Om det mer förstås i termer av något som inte är individbundet, utan snarare av något som är traditions- och strukturbundet, blir det plötsligt en relevant och högst aktuell fråga även för en rörelse som svenska Amnesty.

En ny strategi

Kan man då tala om att man vill att ett "mångfaldsperspektiv" ska genomsyra hela svenska Amnestys organisation och verksamhet, utan att det ska bygga på en oreflekterad uppvärdering av kategoribundna olikheter? Jag vill påstå att det är möjligt, förutsatt att frågan reflekteras kring och problematiseras. Talet om mångfald skulle kunna ses som en öppning till en diskussion kring vad det är man egentligen vill åstadkomma med att sträva mot en större mångfald. Är det argument av rättvisekaraktär som framkommer, att det är *självkärlart* att alla ska få vara med och att man därför vill ha mångfald? Eller är det en syn på att det just är blandningen av olikheterna mellan män och kvinnor, svenskar och invandrare, unga och gamla som man vill åt? Om det sistnämnda

argumentet är dominerande vill jag uppmuntra till en reflektion kring *vilka* olikheter det är man vill ha. Är det olikheter mellan människor eller är det olikheter mellan kategorier av människor?

De los Reyes frågar sig hur man ska kunna formulera strategier för ökad integration i arbetslivet, utan att ytterligare befästa essentialiserade uppfattningar mellan olika ”kategorier” av människor och hon vill i sammanhanget lyfta fram en ”ny strategi”. Detta är en strategi som tidigare pekats på och som jag tror också kan överföras till resonemanget om strävan efter att ge plats för fler än bara ”svenska, kvinnliga akademiker” i Amnesty.

En ny strategi fordrar i första hand en förskjutning i fokus från individer och grupper av individer till institutionella faktorer och mekanismer som skapar segregering och exkludering i arbetslivet. (...) Att uppvärdera olikheter förefaller vara en mycket tillfällig lösning som i bästa fall ger underordnade grupper tillträde till underordnade positioner i arbetsorganisationen under perioder av högkonjunktur (de los Reyes 2001:186).

De los Reyes argumenterar för en ”förskjutning i fokus”, att man snarare tittar på strukturer och mekanismer som ger upphov till exkludering än att sätta individer eller grupper av individer i fokus. I svenska Amnestys fall hävdar jag, mot bakgrund av den uppfattning kring mångfaldssatsningen som jag har fått, att talet om mångfald i mångt och mycket vilar på ett fokus på olika grupper av individer, inte på anledningen till varför vissa ”grupper” inte är representerade i rörelsen i dagsläget och vad man eventuellt skulle kunna göra för att förändra detta.

Logiken i det resonemang som kommer till uttryck i den problemformulering som låg till grund för tillsättandet av uppdragsgruppen och Amnestys mångfaldssatsning är tydlig.⁵ Medlemmar värvar medlemmar som är lika dem själva och de är lika de människor som faller inom samma ”kategori”. Genom att rikta in sig på vissa ”grupper” kan således fler medlemmar som inte är svenska, kvinnliga akademiker rekryteras. Organisationen blir på så sätt heterogen och då är chansen större att fler i andra ”grupper” vill engagera sig. Med avstamp i en logik som denna skulle svenska Amnesty vara *beroende* av att ”hitta” några individer inom respektive kategorier för att de i sin tur ska kunna sätta igång hjulet av rekrytering av idag underrepresenterade grupper. Detta är ett, i mitt tycke, problematiskt sätt att se på hur mångfald inom rörelsen skulle kunna åstadkommas där fokus ligger betydligt mer på individer, eller grupper av individer, än på traditioner och strukturer inom rörelsen. Det bygger dessutom på ett antagande om att människor är oreflekterat lika dem som faller inom samma ”kategori” som dem själva.

Jag vill plädera för en ny strategi - en strategi som bygger på två steg. Som *ett första steg* krävs ett reflekterande kring varför rörelsen präglas så starkt av svenska, kvinnliga akademiker, vilka strukturer och traditioner det är som upprätthåller denna ordning. I ovan nämnda anteckningar kring bakgrunden till mångfaldssatsningen ställs också dessa frågor: ”Utesluter vi grupper genom hur vi formulerar oss, eller genom andra traditioner eller strukturer inom rörelsen? Kan vi i så fall

⁵ Se citat s. 27 (anteckningar till styrelsen: ”direktiv till uppdragsgrupp för utredning av hur svenska sektionen ska arbeta med mångfald och jämställdhet”, 2003-09-19.)

göra något åt detta?”. Att ställa frågor av denna karaktär är en nödvändig början. Först som *ett andra steg* kan frågor av karaktären: ”Hur ska vi göra för att få in fler människor som inte är svenska, kvinnliga akademiker?” ställas. Arbetet i det första steget har då med stor sannolikhet gett ett bra underlag till en diskussion om detta.

Jag har i denna studie inte velat ge några färdiga svar eller lösningar. Min intention har däremot varit att problematisera frågor som rör uppfattningar om mångfald och (o)likheter och visa på komplexiteten i detta, till synes, oproblematiska. Min diskussion slutar här med förhoppningen om att den fortsätter i andra forum. Förhoppningsvis har jag bidragit med stoff till en fortsatt diskussion om mångfald inom svenska Amnesty. Det får, om inte annat, framtiden utvisa.

Epilog

Några dagar innan uppsatsen skulle lämnas in fick jag, genom min kontaktperson på svenska Amnesty, veta att det på årsmötet 2005 (6-8 maj) togs beslut om en specifik mångfaldspolicy för den svenska sektionen. Beslutet innebar att ett mångfalds- och jämställdhetsperspektiv ska genomsyra all verksamhet i svenska Amnesty och det konkretiserades i följande sju punkter:

- Svenska Amnesty ska präglas av mångfald avseende färdigheter, erfarenheter, kunskap och personligheter.
- Vi ska ha en öppen och bejakande kultur inom alla områden och på alla nivåer i organisationen.
- Alla som ställer sig bakom vårt arbete för mänskliga rättigheter ska känna sig välkomna som anställda, frivilliga, praktikanter, medlemmar och aktivister.
- Alla ska ha samma formella och informella rättigheter och möjligheter.
- Inga former av negativ särbehandling eller diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, utbildning, social bakgrund, religion, sexuell läggning eller funktionshinder ska förekomma.
- För att uppnå detta ska ett målmedvetet arbete bedrivas, såväl bland anställda som bland aktivister.
- Arbetet med mångfald ska vara synligt och överskådligt för sektionens medlemmar.

Sammanfattning

”Mångfald” är ett begrepp som idag är mycket välanvänt och laddat med nästan uteslutande positiva värderingar i det offentliga samtalet. Vi lever i ett ”mångfaldspositivt” samhällsklimat och den formulering av mångfaldsplaner och mångfaldspolicy som pågår på många håll idag, främst i arbetslivssammanhang, är därför något som ligger mycket väl i tiden. Den svenska sektionen av Amnesty International har, på ett liknande sätt som många arbetsorganisationer och företag, beslutat att införa ett ”mångfaldsperspektiv” i syfte att genomsyra all verksamhet - en händelse som denna uppsats i mångt och mycket tar avstamp ifrån.

Mot bakgrund av intervjuer med sex aktiva medlemmar inom svenska Amnesty och anteckningar från sektionens styrelse kring arbetet med rörelsens mångfaldssatsning, är uppsatsens fokus uppfattningar om och föreställningar kring (o)likheter. Syftet är formulerat i två steg: som *ett första steg* analyserar jag uppfattningar och föreställningar om Amnesty som organisation, och om dess medlemmar, och som *ett andra steg* gör jag en analys av hur mångfald förstås i intervjuerna och hur denna förståelse relateras till svenska Amnesty som organisation. Centrala frågeställningar är; Vilken bild av svenska Amnesty förmedlas av intervjuade aktiva medlemmar inom rörelsen? Hur förstår och förhåller sig de intervjuade till begreppet mångfald? Hur uppfattar de mångfald och diskriminering i relation till svenska Amnesty?

Uppsatsen ligger inom ramen för en kvalitativ forskningstradition och ett socialkonstruktionistiskt inspirerat synsätt används genomgående som teoretisk referensram. Socialkonstruktionismen utgör också grunden för förståelsen av de begrepp som är centrala i uppsatsen - etnicitet, kultur, mångkulturalism, kategorisering och stereotypisering. Dessa begrepp utgör i sin tur konkreta tolkningsverktyg för att vinna kunskap ur det empiriska materialet.

Analysen visar att det ur intervjuerna växer fram en bild av Amnesty som en känd, trovärdig och tillförlitlig men samtidigt exkluderande rörelse. Det krävs en ”viss kompetens” för aktivt arbete i rörelsen där hanterandet av ett akademiskt språk - såväl muntligt som skriftligt - är av stor vikt. Likaså har bakgrunden - såväl akademisk som nationell och kulturell - stor betydelse för hur mycket ”plats” det uppfattas finnas för människor i rörelsen. De få människor med utländsk bakgrund som är engagerade uppfattas inte vara några ”typiska” invandrare utan snarare ”försvenskade” och integrerade med akademisk bakgrund. Bilden av den ”typiska medlemmen” visar på en medelålders, svensk, kvinnlig akademiker som är ”av en viss karaktär” - eftertänksam, medveten, öppensinnad och som tänker lite annorlunda än ”genomsnittssvenskar”.

Mot bakgrund av intervjuerna och anteckningar från svenska Amnestys styrelse kring arbetet med sektionens mångfaldssatsning menar jag att ”mångfald” inom rörelsen ser ut att förstås mycket i termer av *representation*, att få representera olika ”grupper” i samhället, och att bli en heterogen organisation. Talet om mångfald bygger, såväl i svenska Amnesty som i den övriga offentliga debatten, på en idé om att olikheten mellan olika ”kategorier” av människor - såsom män och kvinnor, ”invandrare” och ”svenskar” - medför något positivt. Denna strävan riskerar att resultera i ett oreflekterat bestående av olika ”gruppers” olikheter. Det problematiska i talet

om mångfald är inte att man fokuserar på människors olikheter utan att olikhetsdiskussionen inte utgår från individer utan snarare från olika grupper eller kategorier av människor. Det finns här en uppenbar risk att kategoribundna olikheter essentialiseras och att stereotypa bilder reproduceras.

En annan problematisk aspekt i mångfaldsretoriken är att den inte vilar på en analys av *vad* det är som upprätthåller de kategoribundna olikheter som ska ”blandas” och resultera i något positivt. Den ger därför inget direkt utrymme för en diskussion om utanförskap och diskriminering. Som en parallell till detta vill jag påstå att bilden av Amnesty, som den kommer till uttryck i intervjuerna, nästan är uteslutande positiv och inte ger någon direkt plats för en diskussion om diskriminering. Det finns en uppfattning om att det i en rörelse som arbetar *för* mänskliga rättigheter och *mot* diskriminering inte kan, eller åtminstone inte borde, förekomma någon diskriminering. Detta må vara ett rimligt antagande om diskriminering begränsas till något som vissa människor ”för in” i rörelsen - om man förstår det som något individbundet. Antagandet kräver dock en omvärdering om diskriminering *också* förstås som de traditioner och strukturer som, helt oavsiktligt, kan få till följd att vissa människor upplever att det inte finns något utrymme för dem i en intellektuell, akademisk rörelse som svenska Amnesty.

Referenser

Litteratur

Amnesty (2004), *Handbok för aktiva Amnestymedlemmar*.

Bhabha, Homi (1999) "Det tredje rummet" i Eriksson m.fl. (1999) *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nya Doxa, Nora.

Burr, Vivien (1995), *An introduction to social constructionism*. Routledge, London.

Carlsson, Marie (2002), *Svenska för invandrare - brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen*. Göteborgs universitet, Göteborg.

Dahlstedt, Magnus (2001), "Demokrati genom civilt samhälle? Reflektioner kring Demokratiutredningens sanningspolitik" i *Statsvetenskaplig tidskrift* 103 [4], 2000.

de los Reyes, Paulina (2001), *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Arbetslivsinstitutet, Stockholm.

Eriksson, Catharina m.fl. (2002), *Globaliserings kulturer. Den Postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nya Doxa, Nora.

Falsafi, Leili (2004), *På tal om mångfald*. Natur och Kultur, Stockholm.

Fanon, Frantz (1997), *Svart hud vita masker*. Daidalos, Göteborg.

Hall, Stuart (1997), "The spectacle of the 'Other'" i red. förf:s *Representation - Cultural Representation and Signifying Practices*. Sage, London.

Hylland Eriksen, Thomas (1999), *Kulturterrorismen. En uppgörelse med tanken om kulturell renhet*. Nya Doxa, Nora.

Hylland Eriksen, Thomas (2003), *Etnicitet och nationalism*. Nya Doxa, Nora.

Hylland Eriksen, Thomas (2004), *Rötter och fötter. Identitet i en föränderlig värld*. Nya Doxa, Nora

Höglund, Sten (2000), "Reflektioner kring mångfald och diskriminering i arbetslivet" i de los Reyes m fl. (2000) *Tre forskaruppsatser om mångfald. Mångfald, diskriminering och stereotyper*. Rådet för arbetslivsforskning, Svenska ESF-rådet, Integrationsverket, Halmstad.

Kvale Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur, Lund.

Lantz, Annika (1993), *Intervjumetodik. Den professionellt genomförda intervjun*. Studentlitteratur, Lund.

Mattson, Katarina (2001), *(O)likhetens geografier - Marknaden, forskningen och de Andra*. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.

Mulinari, Diana (1999), "Vi tar väl kvalitativ metod - det är så lätt" i Sjöberg Katarina (red.), *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur, Lund.

Repstad, Pål (1999), *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Studentlitteratur, Lund.

Skog, Eva (1996), *Diversity. Så satsar amerikanska företag på mångfald*, Sveriges Tekniska Attachéer, Stockholm.

Thomsson, Heléne (2002), *Reflexiva intervjuer*. Studentlitteratur, Lund.

Thörn, Håkan (2002), *Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, världssambälle, demokrati och sociala rörelser*. Atlas, Stockholm.

Vetenskapsrådet (2002), *Forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällvetenskaplig forskning*. (hämtad från www.vr.se 2004-10-20)

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur, Lund.

Winther Jørgensen, Marianne (2002), *Refleksivitet og kritik. Socialkonstruktivistiske subjekspositioner*. Roskilde universitetsforlag/Samfundslitteratur, Fredriksberg.

Zizek, Slavoj (1997), "Multiculturalism, Or, the Cultural Logic of Multinational Capitalism", *New left Review*, nr. 225.

Ålund, Aleksandra & Schierup, Carl-Ulrik (1991), *Paradoxes of multiculturalism. Essays on Swedish society*. Avebury, Aldershot.

Ålund, Aleksandra (2000), "Etnicitetens mångfald och mångfaldens etniciteter" i Olsson, Erik (red.), *Etnicitetens gränser och mångfald*. Carlssons, Stockholm.

Offentligt tryck

Integrationsverket (2001), *Mångfald som verksamhetsstrategi - en modell för mångfaldsarbete*. Norrköping.

Integrationsverket (2004), *Den kommunala sektorn som förebild? Om mångfald i ord och siffror i 42 av Sveriges kommuner*. Norrköping.

Proposition 1997/98:16, *Sverige, framtiden och mångfalden - från invandrapolitik till integrationspolitik*.

Westin, Charles (red.) (1999), *Mångfald, integration, rasism och andra ord: ett lexikon över begrepp inom IMER - Internationell migration och etniska relationer*. SOS-rapport 1999:6, Socialstyrelsen, Stockholm.

Westin, Charles (red.) (2001), *Mångfald som vision och praktik. Utvärdering av sex företag och organisationer*. Integrationsverket, Norrköping.

Övrigt

Lokala Amnestydokument

Anteckningar till styrelsen: ”direktiv till uppdragsgrupp för utredning av hur svenska sektionen ska arbeta med mångfald och jämställdhet”, 2003-09-19.

Protokoll (ORG 54/002/2005) från möte mellan uppdragsgruppen och sektionens styrelse 4-5 mars 2005.

I författarens ägo

Transkriberat material från samtliga intervjuer.